

MISEL IN DELO

KULTURNA IN
SOCIALNA REVIIJA

V S E B I N A

Narodno in državno edinstvo // Lavo Čermelj: Julijska Krajina // Gustav Šilih: Poenotenje našega šolstva // Dr. Gorazd Kušej: Nova ustava zveze sovjetskih socialističnih republik

O B Z O R N I K

Sredstva in nameni v igri velesil (dr. B. Verčon) // Notranje-politični pregled (Verko) // Sociologija inteligence (B. Borko) // Učiteljstvo v zrcalu glavne skupščine (R) // Novi združni zakon (Dr. S. M.)

P O R O Č I L A

M. Marjanovič: Stjepan Radić 1937 (B.) // Dr. I. Lah: Razgovor o K. H. Máchovi (Inko) // Dr. Vojteh Měrka: Dr. Ivan Lah (Inko) // Drobtine

* L. III * 11 *

L J U B L J A N A 1 9 3 7

Misel in delo izhaja vsak mesec

11. št. november 1937

Redakcija zaključena 19. novembra 1937

Naročnina letno 60 Din, za pol leta 30 Din, za četrto leta 15 Din
Posamezna številka 6 Din, dvojna 12 Din

Uredništvo in uprava v Ljubljani na Gosposvetski c. 4/l.
Poštni predal 322. Poštočerkovni račun: 16.602

Revijo ureja uredniški odbor: dr. Stojan Bajič, dr. Lavo Čermelj,
dr. Fran Spiller - Muys in dr. Alojz Zalokar

Izdaja in zalaga

Tisk jugoslovanskih naprednih akademskih starešin
v Ljubljani r. z. z. o. z. (Predstavnik dr. Alojz Zalokar)

Tiska Narodna tiskarna d. d. v Ljubljani (Predstavnik Fran Jeran)

Uredništvo je prejelo:

Kersnik Janko: Kmetijske slike in ljudske povesti. Uvod napisal in z opombami priredil prof. Ivan Kolar. Izdala knjižna založba »Merkur«, »Mala knjižnica«, 8. zvezek, 1937, str. 112, stane 15 Din.

Lah Ivan: Miklavžev pozdrav. Božič gre. Dva prizora. Izdal konzorcij »Zvončeka« v Ljubljani 1937, str. 24.

Šinko Josip: Moji spomini. Sličice iz slovenskih narodnih borb pred in med vojno. Založil in izdal Vekoslav Spindler, novinar v Mariboru, 1937, str. 35, stane 6 Din.

»Roditeljski list« (Nova revija). Izdaja pedagoška centrala v Mariboru. Izdaja 10-krat na leto, stane letno 24 Din. Doslej so izšli 3 zvezki in obetajo zanimiv list poleg »Popotnika«, strokovnega časopisa za sodobno pedagogiko.

»Obrtni vestnik«, strokovni list za pospeševanje obrti in zaščito obrtništva dravske banovine. Izdaja 2-krat na mesec, 1937, številka 18.—22.

»Slovenski delavec« (nov tednik, začel je izhajati 16. okt. 1937). List je ustanovljen proti »Jugoslovanski strokovni zvezi« in proti vsem pokretom ga vodi »samolastna miselnost, brezkompromisna sila idej, črpata iz načel Cerkve o občestvenosti vseh stanov katoliškega naroda«. Tiskarna v Grobljah.

»Razorje«, (nov) mesečnik za odraslo mladino, Ljubljana; izšli 2 številki. Tiskarna »Merkur«.

Rajič Milan L.: Čitaocina i prijateljima »života i rada«. (Ispravka na uvodni istoimeni članak v 165 broju 1937.

NARODNO IN DRŽAVNO EDINSTVO

V geslu »narodno in državno edinstvo« se zrcali pojem nacionalne države. Ta tip države se je ostro izoblikoval šele po svetovni vojni; v skrajni obliki ga predstavljata Nemčija in Italija. Taka država sloni na dosledni enotnosti državnega ustroja in namena ter vseh narodnih, kulturnih, socialnih, gospodarskih in političnih vrednot, ki so v svoji skupnosti značilne za pojem »narod«. En narod in ena država, en narodni in državni cilj, ena narodna in državna sila: to je moderna nacionalna država.

Država je organizacija, ki nastopa v mednarodnem življenju kot suverena edinica, na znotraj se pa pojavlja s svojim pravnim redom in s svojimi organi. Narod pa je dinamična, prvotna prirodna tvorba. Njegove meje se neprestano izpreminjajo, njegova notranja vsebina so pa vrednote, ki se nevzdržno presnavljajo in ki niso samo red, marveč organsko življenje. Dinamični značaj naroda povzroča ekspanzivnost države na zunaj, dočim skuša statična komponenta države na znotraj narodne sile poenotiti in jih naravnati v isto smer. Jačanje teh stremeljenj povzroča, da postaja država močnejša, narod homognejši. Nasprotno pa sloni kulturna tvornost naroda na njegovih prirodnih težnjah po raznolikosti. Nacionalna država pomeni zato okrepitev močanskega položaja naroda, na drugi strani pa lahko zavira njegov prirodni, posebno kulturni napredek. Sodobne nacionalne države stremijo za tem, da strnejo svoje materialne in organizacijske sile, stremijo torej po unitarizmu in se pri tem lahko protivijo tistim stremljenjem, ki po svoji naravi težijo k raznolikosti, avtonomizmu, regionalizmu in na skrajni meji k federalizmu.

Zgodovinski razvoj narodnostne ideje kaže, da so težnje po taki državi postajale vedno močnejše in da so se že marsikje uresničile. Niso jih mogli ustaviti ugovori, češ da je bila plodnost človeškega duha bogata zlasti v onih dobah, ko so bili narodi razcepljeni v mestne edinice, majhne kneževine in mnogoštevilne verske sekte. Porast politične in gospodarske moči ter civilizacijskega napredka je bil vabljujejši nego zgolj dvig duhovnih vrednot. Temu primerno so se porazdelile vloge v boju za nacionalno državo. Za krepko nacionalno državno sintezo so bili dalekovidni politiki, diplomatje, gospodarstveniki, vojaki; pomisleke pa so izražali kulturni delavci, pesniki, pisatelji, literarni zgodovinarji. Sicer pa ni nujno, da bi se v sintezi naroda in države kulturni napredek v resnici ne mogel razmahniti na široko in globoko in da bi morala kulturna tvornost oslabeti. Vzgledi današnjih dni, ki nam jih nudijo avtoritarne države, resda potrjujejo

mnjenje, da zaradi ojačenja države v avtoritarni sintezi usiha kulturno življenje. Kakšne sile bi se morale uveljaviti, da bo duhovna tvornost, ki je začasno poniknila, kasneje očiščena in osvežena privrela močnejše na dan, to bo pokazala bodočnost.

V današnjem mednarodnem položaju se dvigajo na vseh koncih in krajih znamenja bližajočih se spopadov. V njih bo odločala predvsem surova oborožena sila. Zato je zahteva po pripravi obrambe s temi sredstvi najvažnejša. Vse kaže, da bodo morali narodi napeti vse sile, da si ohranijo golo življenje. V tem boju bodo molčale duhovne sile: trle in uničevale se bodo, a tudi zmagovale le surove gmote.

Iz teh in takih razmotrivanj je padla prva slana na ideje, ki so propovedovale samoodločbo narodov. Med narodi, ki so se prepojili s temi idejami, je mnogo takih, ki so lahko ponosni na svojo duhovno kulturo, a po svoji številni moči ali po svoji geografski legi in gospodarskem imetju niso sposobni, ustvariti dovolj gmotnih moči. Kaj bo z njimi, ko pride usodni dan? Ali ne bo njihova usoda v rokah tistih, ki lahko izdajo za orožje milijarde in postavijo na bojišča milijonske armade? Sociologi so jim prerokovali, da si svoje lastne državnosti niti ne bodo mogli ustvariti; če pa bi vendar postali samostojen državni narod, bodo neprestano v nevarnosti; kajti velike države da bodo pogoltnile male, ali pa jih spravile docela v svojo odvisnost, tako da bo njihova suverenost samo še navidezna. Nastanek mnogih majhnih nacionalnih držav po svetovni vojni govori navidezno proti temu sociološkemu modrovanju. Študij pogojev pa, ki tem državicam omogočajo življenje, kaže, da slonijo mnoge izmed njih le na varljivi rivaliteti mogočnih sosedov, ne pa na lastni moči. Nekaterim dajejo oporo ugodne mednarodne zveze, dočim se naslanjajo druge na Društvo narodov, ali pa so skoroda odvisne kolonije. Živijo življenje, ki ga jim dajejo trenutne kombinacije, ne pa lastna moč in pomembnost.

Problemi, ki se nam odkrivajo pri študiju modernih nacionalnih držav, so za nas prav v teh trenutkih posebno važni. Naše notranje državno in narodno življenje krčevito stresajo stremljenja, ki poudarjajo načelo jugoslovanskega narodnega edinstva, ali pa naglašajo primat hrvatske, slovenske in srbske narodne individualnosti in suverenosti ter izbirajo oblike, ki naj bi to izrazile.

So pa dejstva, s katerimi mora računati vsakdo, podobno, kakor mora računati graditelj s svetom, kjer namerava postaviti zgradbo. Naša država je nastala kot nacionalna država in ima zato v sebi vse prednosti in vse napake, ki jih imajo take države. Pri tem je manj važno, ali je bila zavest skupnosti in edinosti res že popolnoma prežela Srbe, Hrvate in Slovence in tako ustvarila trdne temelje za sintezo naroda in države. Pomembnejše je dejstvo, da je dobila naša država mednarodno priznanje zaradi tega, ker je po tedanjih soglasnih izjavah vseh narodnih zastopnikov predstavljalo slovenstvo, srbstvo in hrvatstvo en sam jugoslovanski narod.

Drugo, nič manj važno dejstvo je, da je naša država po vseh svojih odgovornih organih vedno naglašala načelo, da temelji država na načelu narodnega edinstva. V dveh desetletjih po zedinjenju so bili na vladi zastopniki mnogih strank in, kadar so bili na odgovornem mestu, so vedno priznavali načelo narodnega in državnega edinstva, najsi so se v opoziciji nagibali k nazorom o pravici posameznih narodnih sestavin do lastne suverenosti. Politično življenje se je seveda spoprijaznilo tudi s tem, da kaže ena in ista stranka istočasno vladno in opozicionalno lice.

Edini realni problem, ki izhaja iz zamisli jugoslovanske nacionalne države, je ta, kako naj se izvrši sinteza močanskega, državnega rezona s kulturnimi, socialnimi in gospodarskimi zahtevami, kako naj se ohrani moč države, obenem pa obvaruje ustvarjalna moč posameznih kulturno, socialno in gospodarsko diferenciranih sestavnih delov. Poiskati formulo, ki ne bi slabila potrebne državne moči, pa tudi ne izpodrezavala življenjskih korenin naroda, to je naloga današnjih dni.

S tega stališča je treba presojati vsako važnejše politično dejanje, tako tudi napore najstarejše generacije naših politikov, ki skušajo z novimi strankarskimi dogovori razvozlati naš notranji politični problem. Nedavni politični akt, ki se naziva sporazum, poudarja predvsem načelo demokracije in z njo v zvezi načelo narodne suverenosti, torej suverenosti v notranje-političnem, ne mednarodnem smislu, kar se da sklepati tudi iz tega, da izhaja iz načela državne zajednice Srbov, Hrvatov in Slovencev, ki jo je treba urediti na podlagi svobodne odločitve njenih sestavnih delov. Vendar manjka v objavljenem sporazumu najvažnejše: načela, kako si zamišljajo podpisniki sporazuma bodočo državno ureditev. To leži morda izven sporazuma, kajti stranke-podpisnice so se združile v blok samo za uresničenje onih točk, ki so izrečno navedene v sporazumu: za načelo demokracije in za odločitev o bodoči ustavi z večino po skupinah. Tako se sporazum izogiba najvažnejše točke, namreč odkrite besede o tem, kakšna naj bi bila bodoča ureditev države. To dejstvo opravičuje mnenje, da je sporazum taktičnega pomena, saj zaostaja po jasnosti političnih pogledov tudi za deklaracijo z dne 1. avgusta 1928, ki je nastala v presenetljivo podobnih političnih razmerah. Ta pomanjkljivost jemlje sporazumu moč, da bi razčistil položaj; nasprotno ustvarja sporazum nevarnost, da bo okrepil tiste sile, ki jih hoče oslabiliti.

Dvajset let našega državnega življenja nam je pokazalo, da niso odločali niti teksti političnih sporazumov, niti besedila ustav. Politični sporazumi so nastajali in izginjali, ker so bili zgolj interesna dejanja političnih strank in vodilnih politikov. Naše ustave pa niso bile tako pomanjkljive, da bi bila to njihova slabost; slabost je bila izven njih: poklicani jih niso izvrševali. Drugačno besedilo zato še ni zagotovilo, da se bo v resnici izpremenilo, kar je slabega v državi. Poglavitni problem je v tem, da dobe krmilo

države v roke tisti, ki bodo besedo ustave uresničili s pravim razumevanjem svojih dolžnosti nasproti narodu in državi ter z resnično zavestjo odgovornosti za to, da je temelj države pravica, ki jo mora dobiti vsakdo brez razlike.

Poiskati pravilno rešitev je bila naloga vseh onih, ki so doslej državo upravljali. Kljub temu, da se ni nobena politična stranka posvetila tej nalogi z vso vnemo in samozatajevanjem, kljub temu, da so politični viharji zastirali poglede v široka narodna obzorja, je nuja življenja vendar preoralala tla tako, da se danes krepkeje nego kdaj prej razrašča volja po krepki, vsem svojim delom enako prilagojeni državi. Čim bolj kažejo trenutni znaki, da se razvoj obrača od sinteze k prejšnjim oblikam, tem močnejše se dviga odpor proti vrnitvi v preteklost. Poti nazaj ni.

LAVO ČERMELJ:

JULIJSKA KRAJINA

II. Goriška pokrajina

Goriška pokrajina je razmeroma zelo mlada, kajti nastala je šele meseca februarja leta 1927. Prvi dve leti po aneksiji je prejšnja Goriško-gradiščanska dežela ohranila svojo avtonomijo in svoj obseg, da, bila je celo povečana za Kanalsko dolino in za ves del Kranjske, ki je bil priključen Italiji. Tik pred nastopom fašističnega režima pa so se vse tri prejšnje dežele: Trst z okolico, povečana Goriška-Gradiščanska in Istra, združile v eno samo politično enoto: pokrajino Julijska Krajina. Ker so imeli v tej pokrajini Slovenci in Hrvatje absolutno večino in bi utegnili imeti vodilno besedo v pokrajinskem zastopstvu, je fašistična vlada že v januarju 1923. razdelila Julijsko Krajino na tri dele. Tako sta nastali Tržaška pokrajina, o kateri smo razpravljali v prvem delu tega spisa, in Puljska pokrajina, o kateri bomo še govorili. Ostali tretji del so priključili že prej obstoječi Videmski pokrajini v stari Italiji, tako da ne bi imeli Slovenci in Hrvatje nikjer večine. Ko so pozneje z novimi fašističnimi zakoni izključili Slovence in Hrvate od zastopstva v pokrajinski upravi, so leta 1927. zopet odtrgali večji del tega ozemlja od Videmske pokrajine in ustvarili novo Goriško pokrajino, ki obsega ves nekdanji goriški okraj, gradiščanski okraj brez občin sodnega okraja Červinjan in brez občine Chiopris-Viscone, skoro ves stari idrijski sodni okraj ter nekatere občine sežanskega in tržiškega okraja. Kanalska dolina in gori omenjene občine gradiškega okraja so ostale dalje v Videmski pokrajini.

Goriška pokrajina ima po podatkih iz leta 1936. površino 2.724,72 km², po prejšnjih navedbah nekoliko manj, namreč 2.706,62 km².

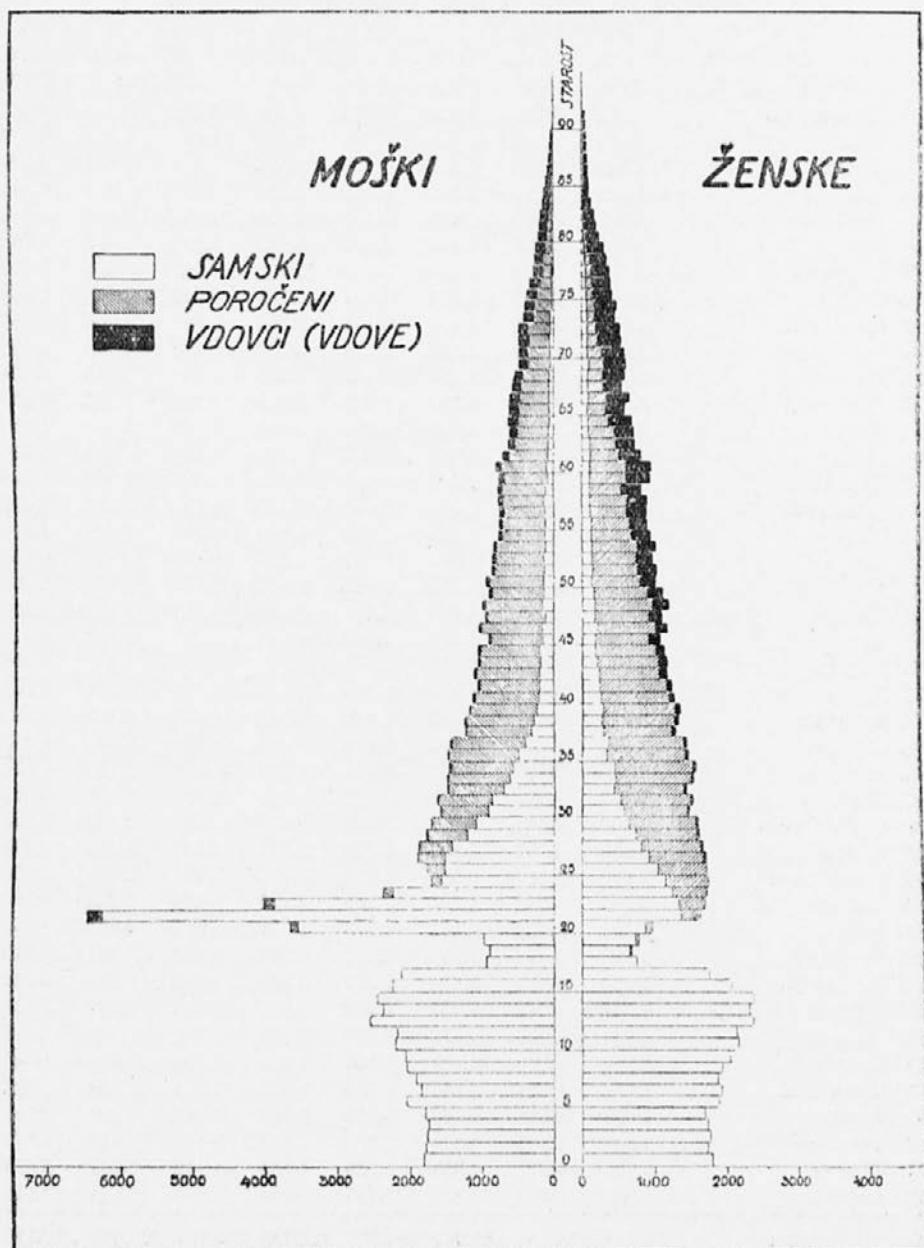
Goriška pokrajina je po znatni večini slovenska dežela. Po podatkih italijanskega uradnega štetja iz leta 1921. je živelo na tem ozemlju 71% Slovencev, 17% Furlanov in le 11% Italijanov.

VIII. PREBIVALSTVO V OBČINAH GORIŠKE POKRAJINE PO OBČINSKEM OBSEGU 21. APRILA 1936. V LETIH 1869 — 1936.

št.	občina	š t e v i l o p r i s o t n i h p r e b i v a l c e v							
		31. XII. 1869	31. XII. 1880	31. XII. 1890	31. XII. 1900	31. XII. 1910	1. XII. 1921	21. IV. 1931	21. IV. 1936
1.	Ajdovščina	5.112	5.074	5.333	5.676	6.134	6.203	6.542	6.878
2.	Anhovo (Salona)	2.449	2.508	2.630	2.690	2.810	2.471	2.881	2.878
3.	Bovec	5.004	4.492	4.655	4.495	4.592	4.111	4.731	4.538
4.	Breginj	2.058	1.880	2.049	2.088	2.368	2.297	1.987	1.891
5.	Cerkno	6.661	6.461	6.798	6.795	7.100	7.560	7.624	8.249
6.	Col	1.716	1.727	1.729	1.811	1.942	1.987	2.010	2.083
7.	Čepovan	3.212	3.191	3.302	3.369	3.438	3.097	3.010	2.850
8.	Črniče	3.159	3.009	3.044	3.311	3.385	3.312	2.842	2.823
9.	Črni vrh	2.914	2.996	3.109	3.137	3.236	3.241	3.068	3.554
10.	Dobrovo	2.065	2.066	2.184	2.260	2.283	2.278	2.099	2.067
11.	Dolenje	2.710	2.581	2.698	2.715	2.798	2.691	2.403	2.356
12.	Dornberg	2.951	2.982	3.151	3.678	4.207	4.382	4.213	4.082
13.	Fara	1.694	1.773	1.920	1.895	1.905	1.766	2.091	1.827
14.	Gorica	26.679	32.161	34.457	39.867	47.990	42.260	49.239	51.475
15.	Gradiška	3.073	3.201	3.352	3.881	4.420	4.717	5.209	5.226
16.	Grahovo	4.046	3.814	3.792	3.741	4.149	4.097	3.722	4.032
17.	Grgar	3.162	3.112	3.166	3.420	3.480	3.179	2.979	2.938
18.	Idrija	8.538	9.147	9.970	10.667	11.103	10.440	10.629	10.586
19.	Kal	2.446	2.574	2.554	2.510	2.707	2.387	2.177	2.003
20.	Kanal	4.632	4.471	4.649	4.671	5.108	4.217	4.117	4.178
21.	Kobarid	7.026	6.511	6.585	6.657	6.752	6.330	7.160	6.015
22.	Kojško	6.449	6.350	6.557	6.746	6.971	6.258	5.693	5.565
23.	Komen	5.623	5.473	5.575	5.748	5.843	5.575	4.819	4.566
24.	Kopriva	2.942	3.473	3.952	4.410	4.741	4.571	4.359	4.322
25.	Krmin	7.990	7.136	7.444	8.214	8.952	8.583	8.227	9.145
26.	Marijan	1.740	1.418	1.584	1.665	1.945	1.917	1.740	1.618
27.	Miren	3.470	2.652	2.839	3.003	3.155	2.736	2.831	2.959
28.	Opatje selo	2.560	2.549	2.709	2.898	2.876	2.124	2.329	2.330
29.	Renče	3.076	3.102	3.332	3.592	3.921	3.698	3.243	3.331
30.	Rihemberk	3.474	3.551	3.569	3.745	3.950	3.754	3.488	3.260
31.	Romans	3.344	3.339	3.472	3.580	4.051	4.145	4.213	4.284
32.	Soča	1.197	1.156	1.161	1.073	1.029	1.076	1.012	1.061
33.	Sv. Križ	3.190	3.044	3.072	3.207	3.201	3.121	2.851	2.812
34.	Sv. Lucija	5.934	6.011	5.874	5.537	5.843	5.642	5.385	5.346
35.	Sempas	2.517	2.512	2.739	2.974	3.187	3.054	2.797	2.754
36.	Štanjel	2.934	2.308	2.273	2.243	2.221	2.136	1.995	1.891
37.	Št. Vid	3.282	3.005	2.989	2.916	2.832	2.706	2.548	2.545
38.	Temenica	1.752	1.751	1.833	1.804	1.911	1.603	1.420	1.422
39.	Tolmin	5.665	6.134	6.089	5.969	6.406	6.584	6.884	6.493
40.	Trnovo	1.540	1.547	1.479	1.428	1.503	1.446	1.385	1.373
41.	Vipava	5.177	4.971	4.859	4.936	5.111	4.962	5.737	5.695
42.	Zagraj	1.030	1.307	1.550	1.735	2.044	1.993	2.131	2.449
Vsa pokrajina		176.193	178.521	186.087	196.757	213.600	200.707	205.823	207.750

Goriška pokrajina ima po sedanji politično-upravni razdelitvi 42 občin. Sama Gorica je pogoltnila pet sosednih občin: Ločnik, Podgoro, Solkan, Štandrež in Št. Peter. V tej veliki Gorici je bilo po štetju iz leta 1921.

**PREBIVALSTVO GORISKE POKRAJINE LETA 1936. PO STAROSTI, SPOLU
IN CIVILNEM STALEŽU.**

17.388 Slovencev proti 14.798 Italijanom in 9.474 Furlanom. Resnično razmerje je bilo še bolj Slovincem v prid.

Izmed občin Goriške pokrajine (Primerjaj razvidnico VIII!) ni imela nobena pod 1000 prebivalcev, 7 od 1000 do 2000, 24 od 2000 do 5000, 9 od 5000 do 10.000 (Ajdovščina, Cerkno, Gradiška, Kobarid, Kojsko, Krmin, Sv. Lucija, Tolmin in Vipava) ter samo dve občini preko 10.000 prebivalcev, namreč Idrija 10.586 in Gorica 51.475. Gostota prebivalstva je splošno manjša kakor v Tržaški pokrajini. Povprečna gostota vse pokrajine je bila leta 1936. 76 oseb na km², in sicer 504 za samo Gorico in 60 za ostale občine skupaj. Najbolj obljudeni so kraji v nižavi (226 oseb na km²), v hribovitem delu je prišlo 136 in v gorskem predelu le 39 oseb na km².

Diagram ponazarja specifikacijo prebivalstva Goriške pokrajine po starosti, spolu in civilnem staležu. Glede sestave diagrama, ki upošteva v aprilu 1936. prisotno prebivalstvo, veljajo analogno vse pripombe iz prvega dela tega spisa. Diagram za Goriško pokrajino se bistveno ne razlikuje od diagrama za Tržaško pokrajino. Kar smo tam omenili, bi morali tu še enkrat ponoviti. Ker nam prostor tega ne dopušča, naj si čitatelj sam pomaga z razlago iz prvega dela. Mi se hočemo omejiti samo na posebnosti ali večje razlike. Predvsem bi radi opozorili na izrastek na moški strani, ki je še bolj izrazit kakor pri prejšnjem diagramu. V Goriški pokrajini so bili leta 1936. (ob času abesinske vojne) 13.394 vojaki, za 1439 več kakor pet let prej. V istem času so bili od domačih fantov 2503 v vojni službi v Afriki. Povprečno je leta 1936. v Goriški pokrajini vsaka 15. oseba ali vsak 8. moški bil vojak.

Le prisotnosti tolikih vojakov moramo pripisati dejstvo, da je število moških večje od števila žensk. Od prisotnega prebivalstva je prišlo namreč 1086 moških na 1000 žensk. Po uradnem štetju, ki upošteva tudi domače fante na bojišču v Afriki, je bilo razmerje 1109 proti 1000. Leta 1931. je bilo razmerje 1074 proti 1000.

Posebno velika je seveda razlika med obema spoloma v letnikih 20, 21 in 22. Od prisotnega prebivalstva v tej starosti prevladujejo moški nad ženskami kar za 9819 ali za 232%. Razlika med legalnim številom prebivalstva moškega in ženskega spola v tej starosti pa je samo 796 v korist moških.

Po obliki spodnjega dela diagrama sklepamo, da tudi v Goriški pokrajini rojstva v zadnjih letih stalno padajo. V desetletju 1927—1936 se je število rojstev znižalo od 5400 na 3700. (Primerjaj razvidnico IX!) Plodovitost, ki je bila v prvih letih enaka ali celo višja od povprečne plodovitosti vse Italije, je danes znatno pod to povprečno vrednostjo. Umrljivost pa se je istočasno le neznatno zmanjšala. Zaradi tega je prirodni prirastek čimdalje manjši, je sicer večji kakor v Tržaški pokrajini, toda daleč pod povprečnim prirastkom vse države. Padel je v zadnjem desetletju od 11,5‰ na 4,5 odstisočka.

Posledica tega pojava je, da se prebivalstvo Goriške pokrajine čim dalje bolj stara. V tem pogledu je Goriška pokrajina celo že na slabšem kakor

Tržaška. Dočim sta namreč v Tržaški pokrajini $\frac{2}{3}$ vsega prebivalstva v starosti nad 21 leto, so v Goriški pokrajini v tej starosti že $\frac{3}{5}$.

IX. PRIRODNI PRIRASTEK PRISOTNEGA PREBIVALSTVA GORIŠKE POKRAJINE V DESETLETJU 1927/1936.

leto	število živorojenih		število umrlih		prirastek	
	absolutno	v odtisočkih	absolutno	v odtisočkih	absolutno	v odtisočkih
1927	5400*	26,5	3057	15,0	2570	11,5
1928	5890*	28,9	2983	14,6	2028	14,3
1929	4362	21,3	3254	15,9	1108	5,4
1930	4629	22,6	2586	12,6	2043	10,0
1931	4063	19,7	2720	13,2	1343	6,5
1932	4091	19,9	2962	14,4	1129	5,5
1933	3899	18,9	2670	13,0	1229	5,9
1934	3961	19,2	2502	12,1	1459	7,1
1935	3818	18,4	2638	12,8	1180	5,6
1936	3717	18,0	2804	13,5	913	4,5

* Število živorojenih v letih 1927 in 1928 je za Goriško kakor tudi za Tržaško pokrajino v razvidnici II. samo približno izračunjeno, ker navaja razpoložljiva statistika samo skupno število živo- in mrtvorojenih.

Za podrobnejšo primerjavo naj služi razvidnica X., ki podaja pregled prebivalstva obeh pokrajin po starosti v letih 1931 in 1936.

X. PREBIVALSTVO PO STAROSTI

Starost	Goriška pokrajina		Tržaška pokrajina	
	1931	1936	1931	1936
	%	%	%	%
0—14	28,7	28,8	22,2	22,1
15—39	42,6	41,5	46,5	45,1
40—59	18,1	18,8	20,9	22,5
60—90	10,6	10,9	9,5	10,3

Za goriško pokrajino pa je značilno, da niti ta razmeroma skromni prirodni prirastek prebivalstva ne ostane v sami pokrajini. Tako je znašal v zadnjih petih letih (1931 — 1936) prirodni prirastek prisotnega prebivalstva 6049, dejanski prirastek pa, kakor izhaja iz razvidnice VIII, samo 1927. Očitno se je v tem razdobju več ljudi izselilo kakor priselilo. Po statistiki znaša ta razlika 4.122 ali 2,0% prebivalstva iz leta 1931.

Ta pojav je še bolj eklatanten, ako jemljemo za podlago legalno število prebivalstva, to je prebivalstva, ki ima svoje stalno bivališče v pokrajini, a je le prehodno odsotno. Razlika med izseljenci in priseljenci znaša v

tem primeru kar 16.719 ali 7,9% vsega prebivalstva, tako da izkazuje legalno število prebivalstva v petletju 1931—1936 padec za 10.289 duš. V predidčem desetletju (1921—1931) ni bil ta pojav še tako akuten, saj je tedaj število prisotnega prebivalstva narastlo za 5.116, legalno število pa za 749.

Legalno število upošteva domače avtohtono prebivalstvo. To pa je v Goriški pokrajini, kakor smo že omenili, po veliki večini slovensko. Za zgornjim pojavom se tedaj skriva izredno močno izseljevanje Slovencev, ki ga pa pritok tujega elementa, očitno zaradi gospodarske strukture dežele, nikakor ne krije.

XI. LETA 1931. PRISOTNO PREBIVALSTVO GORIŠKE POKRAJINE PO ROJSTNEM KRAJU IN SPOLU.

rojstni kraj	Gorica			Idrija			ostale občine		
	m. in ž.	m.	ž.	m. in ž.	m.	ž.	m. in ž.	m.	ž.
kraj bivališča	24.119	11.571	12.548	8.359	4.017	4.342	114.666	58.285	56.381
Goriška pokraj.	7.028	2.755	4.273	922	434	488	12.664	4.983	7.681
Ostala Jul. Kraj.	2.871	1.297	1.574	68	38	30	2.690	1.176	1.514
Ostala Italija	13.174	9.211	3.963	898	768	130	13.603	9.967	3.636
Ital. kolonije	14	7	7	—	—	—	8	6	2
Inozemstvo	2.031	880	1.151	382	131	251	2.315	1.037	1.278
neznano	2	1	1	—	—	—	9	6	3
skupno	49.239	25.722	23.517	10.629	5.388	5.241	145.955	75.460	70.495

Kako se izraža ta pojav v sestavi prebivalstva, prikazuje razvidnica XI. Še bolj poučna bi bila podobna razvidnica za leto 1936., toda potrebni podatki nam žal niso bili na razpolago.

V Gorici je živel leta 1931. 13.174 ali 27% prebivalcev z rojstnim krajem v starih pokrajinah Italije. Še večji odstotek izkazuje Gradiška, namreč kar 37%. V obeh primerih pa gre v prvi vrsti za vojaštvo, ki je bilo tam nastanjeno, v Gorici 4.798 in v Gradiški 1.071 mož. Tudi v Idriji se je že opazala izprememba v strukturi prebivalstva, dasi ne tako hudo kakor v Postojni. Od 10.629 prebivalcev leta 1931. jih je bilo 79% rojenih v domači občini, 9,4% v ostali Julijski Krajini in 8,4% v stari Italiji. Od zadnjih pa je bila več kakor polovica (593) vojakov. Za ostale občine nam žal manjkajo podrobnejši podatki. Pogrešamo jih zlasti za kraje z večjimi posadkami, kakor Vipava in Tolmin. Kajti leta 1931. je bilo izven Gorice, Gradiške in Idrije še 5423 vojakov v Goriški pokrajini. Leta 1936. pa je bilo celotno število vojaštva še za 1500 večje.

Upoštevajoč rojstni kraj prebivalcev obenem z njihovo starostjo dobimo za leto 1931. to-le sliko. Za prebivalce v starosti do 14. leta (59.170 oseb) je bilo razmerje med osebami, rojenimi v domačem kraju, v ostali Julijski Krajini in v stari Italiji 85 : 7 : 5,5, za prebivalce v starosti od 15. do 64. leta 65 : 15 : 17,8, za prebivalce v višji starosti 73 : 19,7 : 5,2.

Od prebivalcev, ki so bili ob štetju leta 1931. v Goriški pokrajini prisotni, jih je bilo 27.675 rojenih v stari Italiji. Od teh je bilo 19.946 moških in le 7.720 žensk. Glede rojstnega kraja je podobna slika kakor v Tržaški pokrajini. Največ jih je bilo iz Benečije (14.906). Po velikem presledku ji sledijo Emilija (1.638), Sicilija (1.261), Lombardija (1.186), Kampanja (1.172), Pulje (1.079), Abruci in Molise (1.055), Kalabrije (1.015), Toskana (877), Piemont (746) in Južni Tirol (502). Ostale dežele so dale manj kakor 500 prebivalcev.

Razlika med prirodnim prebivalstvom glavnega mesta in deželo je v Goriški pokrajini manjše kakor v Tržaški, saj ni Gorica posebno veliko mesto in ima sama skoro četrtino aktivnih prebivalcev zaposlenih v poljedelstvu.

XII. PRIRODNI PRIRASTEK PRISOTNEGA PREBIVALSTVA V POSAMEZNIH OBČINAH GORIŠKE POKRAJINE LETA 1936.

občina	živorojenih ‰	umrlih ‰	prirastek ‰	občina	živorojenih ‰	umrlih ‰	prirastek ‰
Ajdovščina	21,2	13,0	8,2	Kojsko	17,8	13,5	4,3
Anhovo	24,0	12,5	11,5	Komen	17,5	14,0	3,5
Bovec	15,9	14,5	1,4	Kopriva	16,4	11,6	4,8
Breginj	18,6	14,8	3,8	Krmin	14,6	14,0	0,6
Cerkno	22,9	11,0	11,9	Marijan	18,6	13,6	5,0
Col	28,3	17,8	10,5	Miren	21,3	15,2	6,1
Čepovan	17,2	14,7	2,5	Opatje selo	24,5	12,6	11,9
Črniče	16,0	17,4	—1,4	Renče	16,8	12,9	3,9
Črni vrh	24,2	10,7	13,5	Rihemberk	23,0	17,8	5,2
Dobrovo	18,9	12,6	6,3	Romans	16,8	8,7	8,1
Dolenje	24,6	11,9	12,7	Soča	20,8	12,2	8,6
Dornberg	17,6	14,7	2,9	Sv. Križ	24,6	13,5	11,1
Fara	12,0	10,4	1,7	Sv. Lucija	15,2	12,9	2,3
Gorica	16,3	15,1	1,2	Šempas	20,3	14,2	6,1
Gradiška	13,4	8,6	4,8	Štanjel	20,7	17,5	3,2
Grahovo	11,7	7,7	4,0	Št. Vid	20,8	16,1	4,7
Grgar	23,1	14,0	9,1	Temenica	12,7	18,3	—5,6
Idrija	14,4	13,0	1,4	Tolmin	14,3	11,7	2,6
Kal	19,0	13,0	6,0	Trnovo	22,5	11,8	10,7
Kanal	23,2	17,0	6,2	Vipava	21,3	10,9	10,4
Kobarid	20,0	13,3	6,7	Zagraj	14,7	9,8	4,9

Za primerjavo prirastka v posameznih občinah imamo na razpolago podatke samo za leto 1936. (Glej razvidnico XII.!) Le v desetih občinah je bil prirastek večji kakor povprečni državni prirastek. Zato je bil tudi relativni prirastek Goriške pokrajine (4,5‰) daleč pod relativnim prirastkom celotne

države (8,7‰). Manjši odtisoček prirastka nego povprečni pokrajinski izkazuje poleg glavnega mesta Gorica in večjih središč, kakor Idrija in Krmin, tudi večje število kmetijskih občin, in sicer z izjemo male furlanske občine Fara izključno slovenskih občin: Bovec, Breginj, Čepovan, Črniče, Dornberg, Grahovo, Kojsko, Komen, Renče, Sv. Lucija, Štanjel, Temenica in Tolmin. Manjši relativni prirastek kakor sama Gorica so imele občine Črniče, Krmin in Temenica. V Črničah in Temenici je bil zaradi izredno velikega števila smrtnih slučajev (17,4, odnosno 18,3‰) namesto prirastka celo zmanjšek, in sicer v Črničah 1,4‰ in v Temenici kar 5,6 odtisočni. Primerjava med glavnim mestom in deželo bi bila še manj ugodna za deželo, ako ne bi Gorica izkazala veliko umrljivost 15,1‰, katera pa gre delno na račun podeželskega prebivalstva, ki je umrlo v goriških bolnicah.

Gotovo ne moremo iz podatkov za eno samo leto že sklepati na potek razvoja v številu prebivalstva. Vendar lahko povzamemo iz podatkov za celotno pokrajino v predidajočih letih, da ni bil ta pojav l. 1936. nekaj izrednega ali prehodnega, temveč da se v njim zrcali smer, v kateri gre razvoj prebivalstva. To je razvidno tudi iz tabele VIII. Z edino izjemo Gorice ne izkazuje nobena občina v povojnih letih znatnega napredovanja. Pač pa opazamo pri velikem številu občin v povojnih letih stalno nazadovanje. Tudi večina občin, v katerih je prebivalstvo v prvem času naraščalo, ima očitno višek že za seboj, kajti zadnje štetje iz leta 1936. podaja tudi zanje nižja števila.

Ako ne bi sama Gorica imela prirastka, v glavnem seveda po priseljevanju, bi celotna pokrajina izkazala v povojni dobi stalen padec prebivalstva. Tako je v desetletju 1921/1931 prebivalstvo vse pokrajine narastlo za 5100 prebivalcev, Gorica sama je v istem času pridobila skoro 7000 prebivalcev, tako da je ostali del pokrajine v tej dobi dejansko izgubil skoro 2000 prebivalcev. Tudi v zadnjem petletju (1931/36) je imela pokrajina le 1900 oseb prirastka, Gorica sama pa preko 2200. Celotni prirastek prebivalstva (1900) je le neznatno večji od prirastka nastanjenega vojaštva (1500). Razen Gorice ni pač nobenega središča, ki bi lahko vezalo nase ves domači prirodni prirastek ali celo pritegnil večje število prebivalcev od drugod. Goriška pokrajina je specifično poljedelska dežela, kakor je to razvidno iz tabele XIII. V 31 občini (od vseh 42 občin) se je več kot polovica in v 8 občinah več kot tretjina aktivnih prebivalcev bavilo s poljedelstvom. Le v treh občinah so prevladovali drugi poklici, namreč v Gorici, v znanem slovenskem industrijskem središču Miren in vsaj po statistiki tudi v Trnovem. Ta občina izkazuje sploh največji odstotek v industriji zaposlenih oseb. Dejansko pa gre za oglarje in druge gozdne delavce, tako da ima tudi ta občina resnično poljedelski značaj. O težkem delu, ki ga opravljajo prebivalci te občine, priča tudi izredno nizek odstotek oseb, ki so sploh aktivne. V industriji je zaposlenih več kot polovica aktivnih prebivalcev samo v treh občinah:

v Marijanu, Mirnu in v Trnovem, več kot tretjina pa v 10 občinah. Visoki odstotek (13.1%) v trgovini zaposlenih oseb v občini Opatjeselo izvira bržkone iz napačnega zapisovanja, podobno kakor pri dveh občinah Tržaške pokrajini, omenjenih v prvem delu tega spisa.

XIII. PREBIVALSTVO GORIŠKE POKRAJINE PO POKLICU LETA 1936.

občina	zaposlenih			od. cel. preb. zaposlenih
	v poljed. %	v ind. in prometu %	v trgov. %	
Ajdovščina	48,0	35,6	6,2	43,5
Anhovo	50,4	42,4	3,4	43,4
Bovec	54,7	31,0	5,1	47,2
Breginj	84,2	10,7	2,1	46,0
Cerkno	71,3	14,9	3,6	50,4
Col	59,9	27,9	2,9	41,6
Čepovan	78,9	12,9	3,0	46,1
Črniče	76,1	13,7	3,0	43,3
Črni vrh	63,4	16,0	4,0	50,5
Dobrovo	89,0	4,5	1,2	43,3
Dolenje	88,1	5,5	2,5	42,7
Dornberg	87,0	6,2	2,9	46,9
Fara	54,4	33,3	4,9	52,8
Gorica	23,8	40,5	12,5	49,4
Gradiška	35,3	42,2	10,3	54,7
Grahovo	66,7	18,1	3,0	57,3
Grgar	82,1	10,3	3,1	45,0
Idrija	40,2	41,0	6,8	43,7
Kal	90,8	3,4	1,8	46,0
Kanal	71,7	15,8	4,9	44,0
Kobarid	78,2	11,7	5,1	43,8
Kojško	87,2	5,4	3,1	54,7
Komen	75,0	15,8	3,6	43,5
Kopriva	42,2	45,2	6,4	46,4
Kormin	38,4	39,1	8,1	49,7
Marijan	38,2	53,9	3,6	48,5
Miren	28,3	52,4	9,2	40,2
Opatjeselo	53,2	28,3	13,1	36,6
Renče	41,5	47,8	5,9	38,7
Rihemberk	86,2	6,7	2,2	42,8
Romans	56,2	32,0	7,0	47,2
Soča	59,3	18,8	3,2	58,2
Sv. Križ	70,6	18,0	5,2	41,7

Sv. Lucija	77,5	12,9	4,5	49,4
Šempas	81,9	10,8	3,8	41,9
Štanjel	83,4	7,6	3,9	43,2
Št. Vid	82,3	11,3	1,7	43,5
Temenica	72,9	17,0	5,5	41,0
Tolmin	62,2	19,4	6,2	49,8
Trnovo	16,6	70,3	3,7	33,9
Vipava	62,4	23,8	5,5	51,5
Zagraj	34,2	49,5	8,1	48,2

Za Goriško pokrajino bi čitatelj pričakoval največji padec števila prebivalcev v posameznih občinah posebno med letom 1910 in 1921, saj je divjala v tem času svetovna vojna in je bil večji del Goriške skozi dolga leta krvavo vojno polje. Toda z edino izjemo Gorice ni opaziti v nobeni od vojne popolnoma uničenih ali hudo prizadetih občin posebno znatnega nazadovanja v tej dobi.

Edino Gorica je v letih, za katera imamo točnejše podatke, namreč od leta 1869. dalje, rastla, tako da ima danes skoro dvakrat toliko prebivalcev kakor pred 70 leti. Vse ostale občine niso bistveno izpremenile števila prebivalcev. Veliko jih je v tem času celo nazadovalo, saj jih ima danes več kot polovica manj prebivalcev kakor leta 1869; namreč: Bovec, Breginj, Čepovan, Črniče, Dolenje, Grahovo, Grgar, Kal, Kanal, Kobarid, Kojsko, Komen, Marijan, Miren, Opatjeselo, Rihemberk, Soča, Sv. Križ, Sv. Lucija, Šempas, Štanjel, Št. Vid, Temenica in Trnovo. V 28 občinah (od 42) pa je danes število prebivalcev manjše kakor ob zadnjem ljudskem štetju pred vojno leta 1910. (Bovec, Čepovan, Črniče, Dobrovo, Dolenje, Dornberg, Fara, Grahovo, Grgar, Idrija, Kal, Kanal, Kobarid, Kojsko, Komen, Kopriva, Marijan, Miren, Opatjeselo, Renče, Rihemberk, Sv. Križ, Sv. Lucija, Šempas, Štanjel, Št. Vid, Temenica in Trnovo).

Dežela ne more pač prehranjevati vseh prebivalcev. Zaradi tega, pa tudi iz političnih razlogov zapušča naš človek domači kraj. Ker se izseljuje predvsem mladina, gre vzporedno z izseljevanjem tudi padec rojstev in s tem pojemanje prirodnega naraščaja. Tako nastale vrzeli v številu prebivalcev ne more zamašiti ne izredno visoko število vojaštva ne masa tujih priseljencev. Goriška pokrajina je obsojena na stagnacijo prebivalstva in je izpostavljena počasnemu, toda sistematičnemu preobraževanju njegove strukture v narodnem pogledu.

Popravek: V I. delu, ki govori o Tržaški pokrajini, naj čitatelj popravi v razvidnici I. na str. 230 prebivalstvo Trsta v letu 1910. pravilno v 229.510 mesto 269.510. V isti tabeli je pravilni datum štetja leta 1880. 31. XII. (ne 21. XII.).

POENOTENJE NAŠEGA ŠOLSTVA

Nikaka tajnost ni, da je zabredlo naše šolstvo v zagato, iz katere za zdaj niti ne išče izhoda. Iz raznih razlogov je najhuje prizadeta srednja šola, o čemer zgovorno pričajo odgovori na razne ankete, a tudi zahteve in predlogi VI. pedagoškega tedna (aprila 1937) v Mariboru, ki je bil ves posvečen perečim vprašanjem vzgoje in pouka na naših srednjih šolah. Eno je gotovo: srednja šola že precej časa ni več izobraževalnica duhovne elite med našo mladino, marveč služi kakor ljudska in meščanska šola predvsem množici povprečno in celo slabo nadarjenih učencev. Da bi se prilagodila zahtevam nove dobe, je polagoma žrtvovala svoje najbistvenejše vsebine, krčevito pa se je oklepala svoje dosedanje vnanje oblike in svojih dosedanjih privilegijev. Še vedno ima slab dijak 4. razreda srednje šole več veljave in več pravic kakor najodličnejši absolvent meščanske šole...

Dasi so znaki krize najbolj očitni na organizmu srednje šole, jo preživljajo tudi drugi deli našega šolstva. Razlika je samo v tem, da išče učiteljstvo ljudskih in meščanskih šol (ne samo pri nas, marveč tudi drugod, n. pr. na Češkoslovaškem) že dalje časa ter z veliko vnemo in pristnim idealizmom sredstev za izboljšanje šolske organizacije, vzgoje pouka, medtem ko se pričenjajo srednješolski profesorji šele v poslednjem času zanimati za pravo, v globino segajočo šolsko reformo. Taka reforma pa ne more nikoli zajeti samo ene šole, n. pr. srednje ali meščanske, nego mora obseči celotno šolstvo, čigar organski deli so ali bi vsaj morale biti posamezne šole. Kitajski zid, ki jih še vedno loči med seboj, bo treba porušiti, ali v njem zgraditi vsaj potrebne prehode. Šola je vendar enotna socialna tvorina, katere skrb je sistematski razvoj sposobnosti doraščajočega človeka, a tudi njega včlenitev v družbo in njene naloge. Bistveno za pravilno in sodobno pojmovanje je potemtakem spajanje individualnih zahtev s socialnimi.

Za boljše umevanje potrebne preosnove, ki poteka iz tega pojmovanja, si pogledjmo, kje in kako naše današnje šolstvo greši! Le tako moremo odkriti možnosti temeljitega izboljšanja.

Naše šolstvo ne ustreza v življenjskem pogledu, kajti skoro vse naše šole so odmaknjene od življenja in njegovih resničnih potreb ter goje besedno, odnosno knjižno znanje. Ono ne zadovoljuje v socialnem pogledu, kajti še vedno ni zagotovljeno sposobnostim vsakega posameznega otroka primerno obrazovanje: višje šole morejo praviloma posecati le otroci premožnejših ali pa v večjem mestu bivajočih staršev. Posebno zgrešeno je šolstvo v organizatornem pogledu, kajti njega značilnost je, da vrše približno iste naloge za mladino približno iste starosti trije šolski tipi: višja ljudska, meščanska in nižja srednja šola, ki pa so med seboj brez vsake zveze, ker je prestop z ene na drugo nemogoč. Isto velja tudi za višje šole,

zlasti za strokovne, ki so razen tega še pod čisto drugim vodstvom. Naše šolstvo nas zelo obremenjuje v gospodarskem pogledu, ker je predrago. Veliko število popolnoma ločenih šol z lastnimi zgradbami, učiteljskimi zbori in zbirkami je negospodarsko, radi česar poskušajo v mnogih kulturnih državah spojiti več manjših šol v eno večjo, ki more z istimi stroški nuditi mnogo več.¹ Tudi v psihološkem pogledu ne moremo biti zadovoljni, kajti za vse učence enako obvezni učni načrti ne dopuščajo skoro nikake individualizacije, otroci se morajo po dovršeni osnovni šoli prezgodaj — v dobi popolne nedoločenosti za poznejše interese — odločiti za nadaljnje obrazovanje. Preslabo uvaževanje razvojnih stopenj in njihovih potreb ter še vedno prevladujoči receptivni način prisvajanja novih spoznanj namesto vesele, z živim interesom podžgane aktivnosti učencev vse skupaj še poslabša. Tako ni prav nič čudno, če naše šolstvo odpoveduje tudi v pedagoškem pogledu. Vzgojna naloga šole se zanemarja, in mnogo učiteljev ter večina staršev pojmuje šolo izključno kot učilnico. Gotovo, učna naloga šole je važna, toda vzgoja značajev je važnejša. Razen tega ogromna večina staršev niti ne pošilja svoje dece v srednje, strokovne in deloma celo v meščanske šole, da bi se tam naučila važnih vednosti in spretnosti, marveč radi spričeval, ki dajejo izvestne pravice za nadaljnji študij, ali pa odpirajo določene poklice. Kako nevzgojno je to drvenje za dobrimi ocenami in zaključnimi spričevali, si lahko mislimo. Končno ne ustreza naše šolstvo niti v didaktičkem pogledu, kajti v večini naših šol se poučuje še vedno po stari, s tradicijo posvečeni praksi, ki se kaj malo briga za priznana moderna učna načela, kakor za načelo spontane in produktivne aktivnosti učencev, doživljanja, domorodnosti, otroške in življenjske bližine itd. Učni načrti pa so natrpani z učivom ter silijo učitelje, da se izgubljajo v širino, namesto da bi prodirali z učenci v globino problemov.

Nemara si bo kdo mislil, da je predočena slika pretemna. Žal, da ni tako. Nasprotno, mnoge posebnosti našega šolstva, ki se jih tu niti ne dotikamo (večna menjava učiteljev, učbenikov in pravilnikov, preobilje počitnic in praznikov, prenapolnjeni razredi, mala matura itd.) bi jo le še potemnile. Zgoraj čisto zgoščeno naštetih nedostatkov namreč niso značilni samo za naše, nego vobče za srednjeevropsko šolstvo. Mi smo jih pač prevzeli od naših kulturno močnejših sosedov, to ali ono smo še poslabšali in le nekaj malega izboljšali. S tem se pa že dotikamo krivcev. Krivci niso posamezniki, osobito ne šolniki. Baš med njimi je lepo število najvnetejših zagovornikov temeljite šolske reforme. Glavni krivec je zastareli sistem, ki se vse premalo ozira na potrebe naše dobe in na izsledke sodobne pedagoške in pedološke

¹ Nad vse zanimivi in radi doseženih uspehov tudi posnemanja vredni so poskusi v U. S. A., na Poljskem in Češkoslovaškem. Ukinjajo se enorazrednice, mesto njih pa se ustanovljajo večrazrednice. Daleč bivajočo deco prevažajo s posebnimi šolskimi avtobusi, šolska kuhinja skrbi za skupno prehrano itd.

znanosti. Mnogo so krivi tudi starši sami, ker nimajo globljega zanimanja za šolo in njene naloge in ker imajo pred očmi edino (zaslužen ali nezaslužen) uspeh svojega lastnega otroka. Kriva je končno naša prosvetna uprava, ker je premalo iniciativna ter se zadovoljuje z manjšimi, na površini ostajajočimi reformami, s katerimi je možno stanje omiliti, nikakor pa ne izboljšati.

Za večino evropskih držav je vobče značilno, da krparijo in da nimajo poguma za širokopotezno akcijo. Največ se je še storilo na območju pouka z uvedbo delovne in življenjske šole, z upoštevanjem celosti na elementarni stopnji, z raznimi oblikami skupinskega dela, z močnejšo individualizacijo, s poudarjanjem domačije in z večjo sproščenostjo, s tem pa tudi z jačjim doživljanjem, veseljem in svobodo v celotnem pouku. Vzgojno so marsikje poskušali šole dvigniti z uvedbo šolskih samouprav, z delovnimi klubi, s skupno prehrano vseh učencev itd. Vsem tem v bistvu potrebnim in blagodejnim reformam je manjkalo ideje, ki bi različno usmerjene pokrete in težnje povezala v trdno in smiselno celoto.

Takšna osrednja reformna ideja pa je ideja poenotenja šolstva. Kakor marsikaj drugega, je tudi ona vznikla v dneh francoske revolucije kot ideja revolucionarne vzgoje, katere naloga naj bi bila, da z vsemi silami razvija duha narodne skupnosti, temelječe na enakosti, bratstvu in svobodi. Vzgoja naj bi bila za vse otroke skupna in enaka, kajti tudi priroda pozna le različno nadarjenost, ne pozna pa s premoženjem in vzgojo nastalih razlik. Misel poenotenja šolstva ni odsehdob nikoli popolnoma izginila in zlasti v revolucionarnih razdobjih je vzplapolala vedno iznova. Enotna šola se smatra kot najvažnejše sredstvo političnega in gospodarskega preporoda: ona naj pospešuje socialno čustvovanje, zatira osebni egoizem in se bori proti socialni neenakosti. Z izboljšano vzgojo naj izoblikuje boljšo družbo. Ni čudno, da se baš v naših časih propagira po vsem svetu in da je ponekod naravnost bojni klic!

Ideja enotne šole je vznikla iz najčistejše demokratske duhovne usmerjenosti. Sčasoma se je seveda dokaj spremenila ter odvrгла svojo glavno, toda napačno zahtevo, da bodi vzgoja za vse otroke enaka, ker bi nje dosledna izvedba imela za posledico uniformnost in niveliranje. Pristna demokracija terja enakost pravic, ne terja pa enakosti ljudi, ker ni možna; ona terja iste obrazovalne možnosti za vsakega otroka, ne terja pa enake vzgoje. Vsakemu otroku hoče zajamčiti tisto obrazovanje, ki ustreza njegovi posebni nadarjenosti. Danes še nismo tako daleč. Šola se danes še ne prilagaja učencu, marveč se mora učenec prilagoditi njej, čeprav je resnica ta, da je pač možno spremeniti vsebino in obseg učne snovi ter metodo in organizacijo učnih skupin, da pa ni možno spremeniti učenčeve individualne nadarjenosti. Ob vsem uvaževanju posebnosti posameznih učencev pa se enotna šola vendar zaveda, da mora vzgojiti posameznika za koristnega člana narodne in

državne zajednice in da ga mora včleniti v družbo, katere instrument je. Tako se na edinstven način spajajo socialne zahteve z individualnimi. Šolo moramo socializirati in jo odvrniti od enostranskega individualizma, ki je v vseh razdobjih svojega gospodovanja povzročil razpad in razkroj družbe, toda socializirati jo moramo tako, da se more posameznik neovirano izživljati v kolektivnem stremljenju in zajedniškem življenju.²

Ozir na posameznika nas vodi na šolskem območju k vedno večji diferenciaciji, ozir na skupnost k čvrsti enotnosti, obojica pa k diferencirani enotni šoli. Največji pomen tako reformiranega šolstva je v tem, da vsebuje tudi štiri najjačje sodobne oblikovalne ideje, narod (in državo), socialno pravičnost, delo ter življenje, in da stoji tudi mladinoslovno in vzgojeslovno na trdnih osnovah. Diferencirana enotna šola obrazuje vso narodno mladino brez razlike in nudi vsakemu svoje, vzbuja in zgraja narodno in državljansko zavest. Ona ruši obrazovalne privilegije, služeč ideji socialne pravičnosti. Vsi učenci se vzgajajo z delom za delo, vendar tako, da se vsak posameznik usposablja za tisti posel, katerega bo mogel v resničnem življenju z ozirom na svojo nadarjenost najuspešneje vršiti. In kakor v življenju mora tudi v šoli veljati Spencerjev razvojni zakon, ki pravi, da je posledica napredujoče diferenciacije vedno večja integracija. Hribovski kmet običajno zadošča samemu sebi: kar potrebuje, si naredi sam. Kakor hitro pa doseže višjo stopnjo civilizacije, se to spremeni. Spodaj v dolini zna vsak posameznik (bodisi kmet, kovač, učitelj, zdravnik) le nekaj ter je zato odvisen od drugih, kakor so drugi odvisni od njega. In čim bolj se komplicirajo življenjske prilike, tem večja je diferenciacija, toliko večja pa je tudi medsebojna odvisnost, a z njo enotnost, integracija. Ker je šola del obdajajočega jo življenja, je ta zakonitost zanj posebno važna. Diferencirana enotna šola jo docela uvaža, s tem da vsakemu otroku omogoča tisto izobrazbo, ki ustreza njegovim sposobnostim, hkrati pa ji je prva skrb enotnost in organska povezanost vseh šol prav od otroškega vrtca do univerze. Sedanje, brez zveze drugo poleg druge ob-

² Družbi priznavamo pravico, da določa vsakokratno obliko šole, njene smotre in njene vsebine, ne priznavamo pa te pravice (ker smo kot šolniki že po naši poklicni izobrazbi pravniki otrok) posameznim skupinam, ki bi hotele v duhu svojih ideologij diktirati šoli novo in po njih naziranjih edino pravilno ter nujno potrebno obliko. V izvestno ideologijo (najsi bo že fašistična ali komunistična) zaverovan človek nikoli ne prisluškuje resničnim potrebam dobe, marveč išče povsod dokazov za svojo ideologijo ter s svojimi zahtevami na območju šole pogosto dela silo otrokovi prirodi in učiteljevi vesti. Poklicni vzgojitelj se mora predvsem podrejati pedagoškemu imperativu, ki terja od njega odgovorno in nesebično pomoč doraščajočemu rodu. Le tako pojmovana vzgoja more učinkovati kot izmirjajoča sila med ljudmi, katere veže v odgovornost za novo pokolenje. Stara zahteva šole po neodvisnosti od izvenšolskih sil in po samostojnem življenju je popolnoma upravičena!

stoječe šole pretvarja v mnogočlensko, toda po smislu in smotru enotno obrazovalno ustanovo.

Zelo važno je vprašanje, kaj vse je treba v našem šolstvu poenotiti. Potrebna je enotnost organizacije, s katero se odpravlja škodljiva in duhu časa nasprotujoča večtirnost vsaj do končane pubertete, torej približno do končnega 15. ž. l. Višjo ljudsko, meščansko in nižjo srednjo šolo naj načeloma nadomesti enotna šola srednje stopnje, kakršna je n. pr. bolgarska progimnazija ali pa češkoslovaška poskusna reformna šola II. stopnje, tako zvaní »komenij«. Slično reformo je predlagal koj po vojni rajni H. Schreiner.³ Vsi otroci bi naj posečali 8 letno osnovno šolo, katere učni smoter bi se ujemał z učnima smotroma sedanje meščanske, odn. nižje srednje šole. Sledila bi 5 letna enotna srednja šola, ki pa bi ne bila obvezna. Tudi dr. Dragotin Lončar je bil nekoč zagovornik enotne šole ter se strinja s Schreinerjem v oceni formalnega obrazovanja.⁴ Sama po sebi umevna je enotnost učne uprave. Vse šole, tudi strokovne, spadajo pod okrilje prosvetnega ministrstva, posamezni ministrski oddelki pa morajo biti med seboj v organski povezanosti in prepojeni z istim pedagoškim duhom. Eno najvažnejših in praktično najtežje izvedljivih vprašanj v tem kompleksu je enotnost učiteljskega obrazovanja, vsaj pedagoškega in mladinoslovnega. Svoječasno⁵ sem nakazal možnosti reforme, ali zavedam se, da je nje izvedljivost še precej »muzika bodočnosti«. Končno je nujna enotnost vzgojnih in učnih načel, po katerih bi se naj vršilo vse šolsko delo, kolikor bi to ne nasprotovalo posebnostim poedinih razvojnih stopenj.

Zahteva po enotni šoli je socialnega značaja, je zahteva naše dobe, nje podrobnejša razčlenitev pa se mora izvršiti na osnovi mladinoslovnih dejstev. Mladinoslovje nam pokazuje, do kam smejo in morajo segati poedine šolske stopnje, ono nam pomaga tudi pri izvedbi potrebne diferenciacije. Tu se prepletajo najrazličnejše zahteve in vidiki, in zato je praktična izvedba tako težavna. Znani češki pedagog, dr. V. Přihoda, organizator čl. poskusne reformne šole, pravi, da je lahko organizirati šolo, v kateri se vsi vse uče, da pa je težko organizirati pouk, v katerem se uči vsak nekaj... V šolah, v katerih velja za vse obvezni učni načrt, se pomikajo učenci od stopnje do stopnje na osnovi selekcije, v diferencirani enotni šoli pa na osnovi diferenciacije. Moderni šolski organizator pa je tudi to kočljivo vprašanje zadovoljivo rešil, kakor dokazujejo mnogi primeri iz tujine. Ker se zaenkrat z njim ne moremo točneje baviti (Přihoda je napisal o

³ H. Schreiner, Preosnova jugosl. vzgojstva v smislu demokracije. — Ped. letopis SSM 1919 v Ljubljani. — Založba Slov. šol. matice.

⁴ Dr. Drag. Lončar, O šolski reformi, Ljubljana 1908. — Založba JUU

⁵ G. Šilih, Reforma učiteljske izobrazbe, Popotnik 1935/36.

njej debelo knjigo⁶), se zadovoljimo z mladinoslovno utemeljeno razčlenitvijo enotne šole, ki bi mogla nekoč postati resnica tudi pri nas.

1. Šola otroštva (8 let, pričenši s 4. življ. l.):

- a) otroško zabavišče od 4.—6. ž. l.;
- b) osnovna šola, za vse obvezna, (6 l.), in sicer nižja osnovna šola (2 l.) in višja osnovna šola (4 l.).

1. Šola pubertete (4 l.), obvezna za vso deco v tej starosti, kolikor je to krajevno in individualno možno.

Diferenciacija v dve glavni skupini, v bolj teoretsko in v bolj praktično, toda z določenimi skupnimi učnimi predmeti.

Šele tu bi nastopila prva ločitev: nekateri učenci bi po dovršeni šoli pubertete odšli v poklicno življenje, drugi v srednje poklicne šole, tretji bi nadaljevali teoretske študije.

Za deco v oddaljenih in kulturno še nerazvitih krajih bi morala nadomeščati to šolo nadaljevalna šola, ki bi se ji pozneje priključili razni gospodarski tečaji.

Šale pubertete bi bile v vseh središčih manjših pokrajin (n. pr. za Mislinjsko dolino v Slovenjgradcu), kjer so že tudi danes višje organizirane (najmanj 6 razredne) ljudske šole.

3. Šola mladeništva (4 l.), obvezna od vpisa dalje:

- a) občeobrazovalne višje šole z raznimi skupinami (današnje višje srednje šole), kar naj omogoči čim močnejšo diferenciacijo;
- b) višje poklicne šole, načeloma spojene s šolami pod a), da se omogoči morda potrebni prestop;
- c) nižje poklicne šole za vso ostalo mladino.

4. Šola moške dobe od 21. ž. l. dalje: univerza, visoke šole, ljudske visoke šole, izobraževalni tečaji i. sl.

Toda bodimo realisti in se vprašajmo, kaj bi se dalo pri nas (vsaj v Sloveniji) izvesti s sorazmerno lahkoto! Predvsem je potrebno, da se preosnuje vsaj osnovna šola v prikazanem smislu. Tako bi dobili 6 letno osnovno šolo (z nižjo in višjo stopnjo), ki bi jo morali dovršiti vsi otroci. Dobiček bi bil dvojen: izginila bi sedanja višja ljudska šola, ki je celo v Sloveniji, kjer se je najpopolneje organizirala, bolj ali manj na papirju; v srednje in meščanske šole pa bi vstopali otroci s potrebno zrelostjo, torej šele po dovršenem 12. ž. l. Kjer je le možno, naj se ustanovi meščanska šola, s katere pa mora biti nadarjenim dobrim učencem možen prestop (z diferencialnim izpitom) v srednjo šolo. Tam, kjer bi meščanske šole iz tega ali onega razloga ne mogle uspevati, naj bi jih nadomeščale nadaljevalne šole, ki bi jih učenci v glavnem posečali pozimi. To se itak izvaja tudi že danes. Toda tudi s teh šol bi moral biti možen prestop najprej v meščansko in preko te v

⁶ V. Přihoda, Racionalisace školství. — Praha 1930. — Založba »Orbis«.

srednjo šolo. Srednje šole naj ostanejo, kakršne so, toda vsaj v mestih, v katerih je samo ena srednja šola, naj se namesto sedanjih realnih gimnazij, ki se niso obnesle, omogoči dijakom pod isto šolsko streho študij humanistične ali realistične smeri. Neki predmeti bi lahko bili za oba oddelka skupni, v drugih bi nastopila diferenciacija. Ako bi mogli priključiti obema oddelkoma, kakor so to storili drugod, še oddelek, ki bi mu dajala svojstveno obeležje narodna kultura, bi bil začasno dosežen višek reforme na srednji šoli. Zaenkrat reformirajmo šolstvo tako, da ustvarimo sposobni mladini čim več lahko zmogljivih prehodov. S tem pripravljamo pot za pravo enotno šolo, ki bo sledila pozneje. Tudi strokovne šole, ki jih je večinoma rodilo gospodarsko življenje, bodo morale ostati nedotaknjene, čeprav so obremenjene z veliko hibo: spajajo namreč občo obrazovanje s strokovnim ter s tem radi pomanjkanja časa onemogočajo poglobljen študij. Preden pa se lotimo reformnega dela pri njih, jih bo treba organizatorično včleniti v ostali šolski organizem, jih podrediti istemu vodstvu in razčistiti vprašanje obče in formalne izobrazbe, s katerima mnogi kale pedagoške vode. Razumljivo je, da je treba tudi nadarjenim absolventom strokovnih šol omogočiti nadaljevanje študija na poedinih visokih šolah.

H koncu še to! Enotna šola ima navdušene pristaše, a tudi ogorčene sovražnike. Kdor pa resnično demokratski misli in čustvuje, se mora odločiti zanj, vsaj načeloma, zakaj praktična izvedba bo, kakor vselej v življenju, plod kompromisa. Herriot trdi,⁷ da ni demokrat, kdor odklanja enotno šolo. Mož ima prav.

DR. GORAZD KUŠEJ:

NOVA USTAVA ZVEZE SOVJETSKIH SOCIALISTIČNIH REPUBLIK

I.

Dvajset let je tega, odkar se je z rusko oktobrsko, odnosno novembrsko revolucijo pričel poizkus, ustvariti socialistično državo. Slonela naj bi na povsem novem gospodarskem in družbenem ustroju, ki je, zgolj umstveno-racionalistično zasnovan, zavestno pretrgal z vso dotedanjo tradicijo. Idejni temelj so ji postavili izsledki tako zvanega znanstvenega marksizma, svojstvene materialistične zgodovinske filozofije, katere začetnika sta Marx in Engels. Dognanja tega naziranja trdijo, da imajo značaj edinih objektivnih, zares družbeni stvarnosti ustreznih spoznav. Odpirajo dalje razgled v bodočnost, katere razvojna smer zopet velja za neizbežno, ker nujno izhaja iz razmer človeškega sožitja v preteklosti in sedanjosti. Ta razvojna

⁷ V predgovoru knjigi: Hippolyte Ducos, Pourquoi l'école unique? — Paris 1932. — Založba F. Nathan.

smer tega nauka pravi, da bo premagana doslejšnja država in kapitalistični gospodarski ter družabni sistem, ki je podlaga državi. Vsemu človeškemu delovanju in zaradi tega vsej zgodovini človeštva je po tem pojmovanju gonilna sila gospodarstvo in borba za gospodarsko oblast, torej proizvodnja in prilaščanje gospodarskih dobrin. Vsak družbeni sistem določa odnos med proizvajalci in prilaščevalci proizvedenih dobrin. Ta odnos pa ni merodajen samo za gospodarsko in družbeno življenje v ožjem smislu, ampak oblikuje tudi pravno in politično družbeno, torej državno ureditev, a na koncu vsega korenini v njem celó občekulturna in čisto duhovna plat. Posebno moráli in religiji bi šel zato dejansko le pomen ekonomsko-socialno pogojenih ideologij, ki nimajo nobene lastne vrednostne samobitnosti. Drugo izhodišče tega nauka je, da daje edinole človeško delo proizvedenim gospodarskim dobrinam njihovo vrednost. Temu primerno bi morali biti proizvajalci-delavci kot tvorci gospodarskih dobrin tudi njihovi prilaščevalci, kar je razumeti tako, da pritiče celoti proizvajalcev-delavcev celota proizvedenih dobrin. Tako zvani kapitalistični gospodarski in njemu ustrezni pravni red pa prepušča lastniku proizvodjalnih sredstev (sem spadajo surovine, stroji, sploh vse, kar je za proizvodjanje potrebno, tudi obratni kapital v gotovini itd.) vse proizvedene dobrine, dočim dobi pravi proizvajalec, delavec, za svoje delo le mezdo, ki je odmerjena tako, da samo za silo vzdržuje njegovo delovno moč. Vrednost, ki jo proizvaja, gre torej po pretežni meri v obliki tako zvane nadvrednosti v korist lastniku proizvodjalnih sredstev, kapitalistu. Ves kapitalističnogospodarski razvoj se giblje v smeri čedalje večjega zbiranja kapitalov v čim manjšem številu rok. To zbiranje zahteva na eni strani vedno večji razmah proizvodjalnih sil, s katerim gredo vstric vedno večje investicije. Na drugi strani pa se hoče kapitalizem z njim zavarovati pred svojo lastno slabostjo, periodično nastajajočimi gospodarskimi krizami, kolikor jih povzroča anarhija v gospodarstvu, čije nosilec je neuravnana in nekontrolirana svobodna tekma podjetnikov; s koncentracijo kapitala se namreč izključuje čim več tekmovalcev (karteli, trusti), gospodarstvo se da do neke meje usmerjati, kar se seveda godi pod vidikom kapitalističnega dobička. Vzporedno s tem se pojavlja vedno večje obubožanje najširših mas prebivalstva, kar zopet ovira, če celo ne onemogoča potrošnjo proizvedenih dobrin in s tem nadaljnjo proizvodnjo. Kapitalistična družba je razcepljena na dva socialno ostro ločena razreda, ki si stojita nasproti v srditi, neizprosni borbi. Država kot stroj najučinkovitejše prisilne oblasti je v rokah vladajočega razreda kapitalistov in služi le za vzdrževanje obstoječega reda na račun deposedirancev. Kljub temu pa povzroča gospodarska in družbena dinamika, ki je bistvena temu sistemu, njegovo lastno propast. Neizbežno mora namreč nastopiti čas, ko bo razred nemaničev, proletarcev spričo številčno čedalje šibkejšega razreda kapitalistov tako narastel, da pride ura, ko naj bi proletariat razlastil svoje razlaščevalce. To je, politično gledano, faza

nasilne likvidacije razreda kapitalistov, buržujev, kakor pravi marksizem, tako zvana diktatura proletariata. Proletariat se polasti države in s sredstvi njene sile zatre dotlej vladajoči razred, mu odvzame lastnino proizvodjalnih sredstev in jih prenese v svojo skupno last; na ta način vzpostavi pravilno razmerje med proizvajalci in sredstvi proizvodnje. Ta faza je samo prehodnega značaja, kajti njena naloga je omejena in se s krepkim pritiskom novo nastalega gospodarskega, pravnega, političnega in občedružbenega stanja razmeroma hitro izvrši. Prihodnja stopnja naj bi bila brezrazredna socialistična družba kot popolnoma svobodna človeška skupnost, ki bi nekako avtomatično pravilno delovala v blagor vsakega posameznika. Izključevala bi vsako uporabo sile, ki bi bila potrebna le v prejšnji, razredno razklani družbi. S tem bi odpadla potreba po državi; vlado človeka nad človekom bi zamenjala vlada človeka nad stvarmi. Ta končna, za realno gledanje družbenega sveta z opazovališča sodobnega človeka utopistična faza bi jamčila posameznikom svobodo in enakost ne kot zgolj obličen regulativen princip družbenega sožitja, ki sloni na čisti koordinaciji, temveč kot nekaka uravnovešena vsebinskogmotno zadovoljujoča rešitev nujnega odnosa posameznikov do njihovih vrstnikov in do družbe.

Ker nam tu ne gre za kritiko marksizma, ne bomo razmotrivali, ali je in koliko je utemeljena njegova analiza kapitalističnega gospodarskega in družbenega ustroja ter z njo zvezana napoved neizbežnega bodočega razvoja, niti koliko je marksizem s svojo za zdaj kot zaključno naslikano razvojno fazo dosleden v svoji zgodovinski filozofiji. Zadostuje naj nam le ugotovitev, da jo po svoji dialektični metodi smatra za sintezo, ki stoji nad tezo kapitalističnega gospodarstva z njegovim odrazom v kakor koli urejeni buržoazni državi (marksizem prišteva sem i liberalnodemokratske meščanske državne tvorbe i avtoritarne, kakor so fašistična, nacionalnosocialistična, sodobna stanovska) in antitezo, ki jo predstavlja pričetek socialističnega gospodarstva kot državnega kapitalizma s političnim odrazom v državi, temelječi na diktaturi proletariata. To zgolj umstveno spekulativno dognano bodočnostno obzorje, doslej v ničemer izkustveno podprto, je gotovo tudi vzrok meglene slike bodoče brezrazredne socialistične družbe. A bodi temu kakor hoče, zamisel sama temelji na dveh predpostavkah: 1. da je človek po svoji naravi dober in sposoben za idealno socialistično družbo; kolikor je postal slab, je temu vzrok le krivični gospodarski in družbeni red; 2. brezrazredna socialistična družba mora biti občečloveška, obsegati mora ves svet, vse ljudi, in je pojmovno internacionalna. Ti dve predpostavki sta obenem pogoja za možnost obstoja take družbe, nista pa hipno ustvarljivi v vsej svoji razsežnosti. Potreben je poprej pravcati prerod človeka za novo družbo, v katerega marksizem neomajno veruje, saj mu je vsa človeška duhovna bit pogojena v gospodarskem in družbenem sestavu. Tudi ni prezreti dejstva, da je svet še razdeljen v tabor držav, ki priznavajo

kapitalistični, in v tabor držav, ki priznavajo socialistični gospodarski in družbeni red. Ta okolnost nalaga slednjim dolžnost, da zazdaj svojo državno prisilno organizacijo izgrade primerno svojim nalogam, da namreč uravnavajo in pospešujejo socialistično gospodarstvo in z njim vstric vzgajanje prebivalstva za socialistični družbeni red in končno, kar je zelo važno, da skrbijo za svojo zunanjo in notranjo varnost. S tem se vrine med prvotno, kot diktatura proletariata zamišljeno le prehodno socialistično državo, ki bi bila po svojih nalogah in metodah prav za prav le s svojo ostjo narobe obrnjena buržoazna država, in med končno svobodno socialistično družbo še nova socialistična državna tvorba. Ona je na svojem področju že premagala razredno razklanost, uvedla socialistični gospodarski in družbeni red, vendar glede na dane zunanje in notranje razmere ne sme prenehati, da ne bi bil ogrožen sam obstoj in nadaljnji razvoj novo ustvarjene družbe. To ji daje nov smisel obstoja, ki zahteva, čeprav pod novimi vidiki, brezizjemno subordinacijo vladanih pod vladajoče.

Takšno naj bi bilo približno sedanje stanje v Zvezi sovjetskih socialističnih republik (ZSSR), če verujemo izjavam njenih najimenitnejših političnih predstavnikov. Ustava kot osnovni državni organizacijski zakon nujno odseva v glavnih obrisih ne samo državne smotre ter splošno in politično državno ureditev posebej, temveč tudi temeljni gospodarski in družbeni ustroj. Dočim je prva zvezna ustava z dne 6. julija 1923 (ki jo je sprejel centralni izvršni komite ZSSR, odnosno 31. januarja 1924, ko jo je dokončno potrdil 2. kongres sovjetov), kratko nazvana tudi leninska, še po vseh znakih dala spoznati, da ureja socialistično državo, ki je šele na stopnji diktature proletariata, kaže nova ustava z dne 5. decembra 1936 (sprejel jo je VIII. izredni kongres sovjetov) že na višje razvito socialistično državno tvorbo, ki je prvo fazo z vso svojo gospodarsko in družbeno osnovo uspešno premagala. Ta ustava je Stalinovo delo; zato jo nazivajo tudi stalinsko.

Nadaljnji namen nam je, ob glavnih določbah te ustave prikazati gospodarske, politične ter splošno organizatorične temelje sovjetske državne zveze, dočim bi se pa na podrobnosti in primerjave, ki se kar same vsiljujejo ob pogledu na fašistični in nacionalnosocialistični državni tip, povrnili ob drugi priliki.

II.

O splošni politični, gospodarski in družbeni podlagi ZSSR pravi ustava, da gre za socialistično državo delavcev in kmetov. Politična osnova so ji sovjeti odposlancev delovnega ljudstva (trudjaščisja), ki zanj izvršujejo vso državno oblast. Ekonomski temelj je socialistični sistem gospodarstva in socialistična lastnina proizvodnih sredstev. Slednja se javlja v obliki državne (vsenarodna imovina) ter zadružne (kooperativno-kolhozne) lastnine. Državna lastnina so: zemlja, njena notranjost, vode, gozdovi, tvornice,

rudniki, železnična, vodna in zračna prometna ter obveščevalna sredstva (sredstva svjazi, to so pošta, telegraf, telefon, radio), banke, po državi organizirana večja selskogospodarska podjetja (sovhozi, strojnotraktorske postaje), dalje komunalna podjetja ter osnovni stanovanjski fondi v mestih in industrijskih krajih. Družbena, socialistična lastnina kolhozov (kolektivnih agrarnih zadrug) in združenih (kooperativnih) organizacij so njihova podjetja z živim in mrtvim inventarjem, s stavbami ter proizvodnja. Poleg dohodka od skupnega kolhoznega gospodarstva ima vsak kolhozni dvor še za lastne potrebe manjši delež zemlje v obdelavi, v zasebni lastnini pa proizvode tega posebnega gospodarstva, stan (žilo dom), produktivno živinče (skot), perutnino in drobni selskogospodarski inventar (ti kolhozi se imenujejo tudi arteli in je njihova ureditev podrobno določena z ustavo selskogospodarskih artelov). Zemljo za oskrbovanje dobe kolhozi v brezplačno in časovno neomejeno uporabo. Poleg socialističnega gospodarstva kot gospodujoče gospodarske oblike se dopušča z zakonom še zasebno gospodarstvo posameznih malih kmetovalcev; osnovano je zgolj za osebno obdelovanje in izključuje izrabljanje tujih delavcev. Pravico do zasebne lastnine državljanov, ki izvira iz dohodkov in prihrankov njihovega dela, ali stanovanja, posebno domačega gospodarstva, predmetov tega gospodarstva in domačega obrta, predmetov osebne uporabe in udobja kakor tudi pravico do dedovanja te zasebne lastnine državljanov ščiti zakon. Delo je v ZSSR obvezno kot častna dolžnost vsakega za delo sposobnega državljana po načelu: »kdor ne dela, naj tudi ne je.« Ostvarja se načelo socializma: »od vsakega po njegovih sposobnostih, vsakemu po njegovem delu.« Do komunističnega ideala, izraženega v geslu: »od vsakega po njegovih sposobnostih, vsakemu po njegovih potrebah«, je torej še daleč. Odvisnost mase delovnih slojev od tistih, ki dejansko razpolagajo s produkcijskimi sredstvi in zato vladajo, je popolna. Oni edini uravnavajo vse gospodarstvo, določajo delovne razmere, ocenjujejo vrednost posameznih vrst dela; s tem suvereno določajo eksistenčne pogoje posameznikom, ki pa nimajo nobenega sredstva, da bi mogli pogoje obrniti v svoj prid. Gospodarsko življenje v ZSSR se ureja in usmerja po državnem gospodarskem načrtu; ustava pravi, da vodijo ta načrt interesi povečanja občestvenega bogastva, neprekinjenega dviganja materialne in kulturne ravni delovnega ljudstva, okrepitev nezavisnosti ZSSR in njene obrambne sposobnosti.

Kakšen je načelni pravni položaj državljanov v tej socialistični državi? Na to vprašanje odgovarja ustava v X. poglavju, ki govori o temeljnih pravicah in dolžnostih državljanov. Zajamčena je nedotakljivost osebe. Nikomur se ne sme vzeti svoboda brez odredbe sodišča ali pristanka prokurorja. Zakon ščiti tudi nedotakljivost stanovanja in pisemsko tajnost. Da se državljanom zagotovi svoboda vesti, je po besedah ustave Cerkev ločena od države in šola od Cerkve. Po nauku marksizma so namreč

verstva, posebno predstave o posmrtnem zveličanju le ideologije, ki si jih je izmislil gospodarsko gospodujoči razred, da z njimi odvrne izrabljani razred od razmišljanja o njegovi tuzemski bedi in da ga tako laže obvlada. Kljub temu priznava ustava svobodo izvrševanja religioznih kultov, a kot marksistično protiutež svobodo protiverske propagande, ki uživa seveda dejansko podporo države, ker edino ona ustreza njenim idejnim zasnovam. Zajamčena je v smislu socialističnih načel pravica do dela in plačila za delo v razmerju z njegovo kakovostjo in količino, pravica do plačanega oddiha, do gmotne preskrbljenosti v starosti, za primer bolezni ali izgube delazmožnosti (vse to s socialnim zavarovanjem na račun države) ter pravica do izobrazbe (osnovni pouk je obvezen in brezplačen, višji pouk omogoča država z učnimi štipendijami, tako da postane možnost višje izobrazbe in z njo zvezane boljše socialne stopnje izključno odvisna od naklonjenosti vladajočih). Ženske imajo iste pravice kakor moški. Internacionalistično bistvo marksizma daje državljanom enakopravnost v vseh smereh, neodvisno od njihove narodnostne in rasne pripadnosti. Ustava daje v okviru zakona državljanom tudi nekake politične svoboščine, namreč svobodo izražanja misli, tiska, shodov in sestankov, uličnih pohodov in demonstracij, seveda samo ustrezno interesom delovnega ljudstva in v cilju, da se okrepi socialistični družbeni ustroj. V ta namen dobi delovno ljudstvo po svojih organizacijah na razpolago tiskarne, zaloge papirja, potrebne zgradbe, sredstva za obveščevalno službo, ulice itd. Ker so vsa ta sredstva državna last in z njimi razpolagajo trenutno vladajoči, je iz takega »materialnega« jamstva naštetih pravic najbolj razvidna smer edino mogoče uporabe. V isti in še posebni namen, da bi se razvila organizacijska samodelavnost in politična aktivnost ljudskih mas državljanov ZSSR, daje ustava pravico združevanja v sledeče združbe: v strokovne in zadružne zveze (professionalne sojuzi, kooperativne obedinenija), mladinske organizacije, sportne in brambne organizacije, kulturna, tehnična in znanstvena društva; najbolj aktivni in zavedni državljani iz vrst delavskega razreda in drugih slojev delovnega ljudstva pa se zedinijo v Vsezvezno komunistično stranko. Ta se javlja kot »prednji odred delovnega ljudstva v njegovi borbi za okrepitev in razvoj socialistične družbe ter predstavlja vodeče jedro vseh organizacij delovnega ljudstva, tako družbenih kakor državnih«. Komunistična stranka je s tem ustavno proglašena za edino politično nosilko in usmerjevalko vsega socialističnega družbenega in državnega življenja. Tu je prikrita pravna potrditev dejansko obstoječe personalne unije med člani komunistične stranke in državnimi organi. Ta enotnost podreja državne organe kot člane stranke njenemu strogemu centralizmu in njeni strogi disciplini. To daje jamstvo, da opravlja sestavljeni in zaradi tega po svoji organizaciji zelo komplicirani državni stroj ZSSR ubrano svoje naloge v tisti smeri, ki jo narekuje komunistična stranka, recte njeni

voditelji. Tem pravicam državljanov stoje nasproti njihove dolžnosti: spoštovati ustavo, izpolnjevati zakone, pokoriti se disciplini dela ter pravilom socialističnega sožitja, varovati in večati družbeno socialistično lastnino kot posvečeno in nedotakljivo osnovo sovjetskega sistema, kot izvor bogastva in sile domovine, gmotnega in kulturnega življenja vsega delovnega ljudstva. Kdor bi napadel to last, je sovražnik naroda. Vojna služba v delavsko-kmetijski rdeči armadi je vseobča in častna državljanska obveznost. Sveta dolžnost vsakega državljanja je bramba domovine, nje izdaja je najtežje zločinstvo.

Rečeno je že bilo, da izvaja ustava vso državno oblast od delovnega ljudstva preko raznih vrst sovjetov, torej iz zamisli nekake reprezentirane socialistične narodne suverenosti. Njej ustreza tudi volilni sistem. Osnovan je na splošni, enaki in neposredni volilni pravici s tajnim glasovanjem. Vsak državljan z dopolnjenim 18. letom (moški in ženska) ima pravico voliti in voljen biti, tudi kadar služi v rdeči armadi. Izjema velja le za blazne osebe in take, ki so obsojene na izgubo volilne pravice. Volitve odposlancev v sovjete vseh stopenj, od vaškega in mestnega do Vrhovnega sovjeta ZSSR so neposredne. Tako je novi volilni sistem bistveno drugačen od prejšnjega. Izenačil je vse vrste državljanov v volilni pravici, kar naj bi bilo pač politični odraz dejstva, da so buržoazija in njeni privrženci odpravljeni. Izenačil je mestne volilce s podeželskimi, dočim je poprej odtehtal za volitev najvišjega zveznega organa (kongresa sovjetov) glas enega mestnega volilca pet glasov podeželskih volilcev, in sicer zato, ker so bili mestni volilci delavci in so veljali za najzanesljivejše privržence socialističnega družbenega reda, dočim so podeželski prebivalci, ki l. 1924. še sploh niso bili organizirani po socialističnih načelih, predstavljali politično dokaj nezanesljiv element. Z načelom neposrednih volitev vseh sovjetov je končno padla prejšnja, za organizacijo ZSSR in njenih delov značilna piramida sovjetov, zgrajena tako, da je bil vsak višji sovjet le zbor delegacij podrejenih sovjetov. Danes izvajajo sovjeti vseh stopenj svojo oblast prav od volilcev, od političnega naroda, in so njegovi neposredni reprezentanti. Kandidate postavljajo po volilnih okrožjih; pravico postavljati kandidate imajo le določene organizacije, predvsem komunistična stranka, nato strokovne zveze, zadruge (kooperative), organizacije mladine, kulturna društva, torej organizacije, v katerih ima odločujoči vpliv komunistična stranka. Neprijetna presenečenja za vladajoči režim so s tem vnaprej izključena. Vsak poslanec je dolžan poročati volilcem o svojem delu in o delu sovjeta, v katerega je bil izbran. Poslančev mandat preneha v poljubnem trenutku, če sklene njegov odpoklic večina volilcev po določenem postopku. To je torej zanesljivo sredstvo, da se iznebijo poslanca, ki postane naknadno neljub. Taka je skica volilnega sistema, ki ostvarja skupno z »materialno

garantiranimi« temeljnimi pravicami državljanov po Stalinovem izreku, edino stvarno, namreč »socialistično demokracijo«.

V splošni državni organizaciji se kaže ta demokratizacija v zavestnem približevanju tipu zapadne reprezentativne demokratske republike. Najvišji zvezni organ je dvodomni parlament, Vrhovni sovjet ZSSR s štiriletno funkcijsko dobo. To je ustavodajni in izključni zakonodajni organ. Za spremembo ustave je potrebna $\frac{2}{3}$ večina glasov v obeh domovih; s tem je postavljen pojem formalne ustave z višjo pravno veljavo od običajnega zakona, ki zahteva samo enostavno večino. En dom, zvezni svet, je izvoljen po volilnih okrožjih s ključem: 1 odposlanec na 300.000 prebivalcev. Drugi dom, svet narodnosti, je izbran prav tako neposredno, vendar po sestavnih delih zveze, tako da izvoli vsaka zvezna republika po 25 poslancev, vsaka avtonomna po 11, vsaka avtonomna pokrajina po 5 in vsako narodnostno okrožje po 1 poslanca. Domova sta ravnopravna in uživata, enako kakor njuni člani, enak položaj kakor v meščanski parlamentarni republiki. Določen je tudi postopek izravnavanja (dejansko neverjetnega) nesoglasja med domovoma; v skrajnosti reši nesoglasje razpust Vrhovnega sovjeta in nove volitve. Vrhovni sovjet izvoli na skupni seji obeh domov njemu odgovorno Predsedstvo Vrhovnega sovjeta ZSSR, sestavljeno iz predsednika, enajst namestnikov, sekretarja in 24 članov. Po njegovih kompetencah ga je mogoče vzporediti do neke mere s predsednikom parlamentarne republike. Omembe vredno je, da je pristojen za tolmačenje zveznih zakonov, za razpust Vrhovnega sovjeta v navedenem primeru, nakar mora odrediti volitve v roku najdalje dveh mesecev, sklicanje novo izvoljenega parlamenta pa v nadaljnjem enomesečnem roku, potem za izvršitev referendumu po lastni iniciativi ali po zahtevi vsaj ene zvezne republike, ter končno za potrditev mednarodnih dogovorov. Vrhovni sovjet izbere še zvezno vlado (praviteljstvo), sovjet narodnih komisarjev. To je najvišji izvršni in odredajoči (rasporjaditeljni) organ zvezne državne oblasti. Odgovoren je Vrhovnemu sovjetu, v času med njegovimi zasedanji pa Predsedstvu Vrhovnega sovjeta. Izdaja uredbe (postanovljenja) in odredbe (rasporjaženija) na osnovi in v izpolnjevanje obstoječih zakonov ter nadzoruje izvrševanje. Analogno organizacijo državne oblasti predvideva ustava tudi za zvezne in avtonomne republike. Sodno oblast vrše sodišča, med katera spadajo tudi posebna sodišča, ki se ustanavljajo po odredbi Vrhovnega sovjeta ZSSR. Vsa sodišča, od vrhovnega zveznega do narodnih sodišč, volijo ustrezni sovjeti, odnosno narodna sodišča vsi volilci dotičnega okrožja za 3, oziroma za 5 let. Ustava sicer proglašča, da so sodišča neodvisna in da stojijo samo pod zakonom, vendar jamči način njih zasedbe — ki ga tudi prominentni socialisti proglašajo za najslabšega od vseh mogočih — da se bo tudi sodstvo izvrševalo samo v zaželeni smeri. Da točno izpolnjujejo zakone državna uprava in državljani, za to skrbi prokuror ZSSR s pomočjo svojih, le njemu pod-

rejenih organov. Njega imenuje Vrhovni sovjet ZSSR za dobo 7 let, on pa imenuje nižje prokurorje na 5 let. S tem je vrhovni čuvar zakonitosti v državi za svoje delo posredno podvržen politični odgovornosti, kar gotovo ni v prid objektivnemu opravljanju poverjene mu funkcije.

Kljub bolj ali manj neposredni odvisnosti nosilcev državne oblasti od vodstva komunistične stranke je napredek v državni organizaciji očitni, če si pokličemo v spomin izrazite diktatorske odredbe leninske ustave. Izživljale so se v promiskuiteti zakonodajne, izvršne in do neke mere celo sodne oblasti, vrh tega pa še v enakih, med seboj tekmujočih kompetencah štirih tedanjih najvišjih sovjetskih organov (kongresa sovetov, centralnega izvršnega odbora njegovega predsedstva in sovjeta narodnih komisarjev). Zavestna naslonitev sedanjega ustavnega reda na preizkušeno organizacijsko načelo razlikovanja in delitve glavnih treh državnih funkcij bi utegnila razviti tip neke nove pravne, namreč socialistične pravne države. Pri tem leži ves poudarek na pojmu prava, kot ustaljenega, dejansko obveznega in učinkujočega reda za državljane in državne organe z vnaprej določenimi posledicami. Če pa bo v vsem kompleksu sovjetskega pravnega reda še dalje ostala doslešnja dinamična diktatorska prvina, ki daje raztegljivi frazi, da je potrebna usmeritev v državno smotrnost, premoč nad nujno splošno obveznim objektivnim pravom, potem bo to »pravo« še naprej le skup smotrnostnih norm, s katerimi suvereno razpolagajo vladajoči organi države, vsa nova državna ustavna ureditev pa le varljiv videz s prozornim propagandnim namenom.

O B Z O R N I K

Sredstva in namen v igri velesil

V svojih zunanjepolitičnih pregledih sem že nekajkrat opozoril na izredno težko razlikovanje med tem, kar je danes v čedalje bolj sproščeni igri velesil končni namen, in tem, kar je prav za prav samo sredstvo za dosego določenega namena. Po potisnjenju ženevske ustanove z njenimi mednarodnimi načeli v ozadje je diplomatska igra, katere končni namen ne more biti nič drugega kot iskanje novega ravnotežja velesil, iznašla vse polno novih sredstev, ki se zaradi večje učinkovitosti kažejo na zunaj kot sredstvo in namen obenem, dejansko pa so samo sredstva za prikrivanje pravega namena.

Med take »iznajdljivosti« sodobne diplomacije štejemo danes zlasti tako zvanе ideološke zveze, ideološka gesla v

zunanji politiki ter vnašanje ideoloških momentov v mednarodne razprave sploh. Interesi, ki se skrivajo za demagoško oznanjanimi ideologijami, pa imajo s temi kaj malo ali nič skupnega. Komplaciranost današnjega mednarodnega položaja je v veliki meri prav v tem, da je težko doumeti prikrite namene velesil, za katerimi stoje njihovi interesi, ker se širši javnosti dosledno prikazuje kot namen le to, kar je samo sredstvo za zavarovanje določenih interesov. Seveda se pojavljajo potem sproti najrazličnejši mednarodni paradoksi, ki si jih povprečen človek danes — v vrtincu vseh mogočih propagand, ki ga skušajo omrežiti — ne more razložiti.

Tak značilen paradoks zadnjega časa je na primer oni o iskanju »žrtve« rimskega protikomunističnega trojnega

pakta: »ideološko« je naperjen proti Moskvi, dejansko pa (in v tem je njegov namen, kateremu služi samo kot sredstvo) spada v vrsto »ustrobovalnih metod« dinamičnih velesil v njihovi igri proti tako zvanim demokratičnim velesilam zapada, ki jim one druge pravijo tudi »nasičene« velesile. »Nasičenost« in »nenasičenost« pa sta dva elementa današnje diplomatske borbe med velesilami, ki nimata z ideologijami prav nič skupnega... Po sredi je samo interes, ki je, kakor včeraj, tudi danes edino veljavno merilo grupiranja večjih držav v iskanju lokalnega in svetovnega ravnotežja.

Krize, ki se danes pojavljajo skoraj že na vseh večjih svetovnih spornih področjih (Sredozemlje, Podonavje, Daljni Vzhod), so samo del te splošne problematike iskanja novih ravnotežij, zato pa v glavnem samo sredstva namenov, ki se skrivajo za gibalnimi silami današnjega mednarodnega razvoja. Res je, da krijejo tudi te delne krize v sebi nevarnosti resnih spopadov, toda take nevarnosti nastanejo lahko v medsebojni igri velesil tudi v položajih, ko še ne grme topovi. Kritičnih momentov je bilo v poslednjih letih že vse polno, toda dosedanje ravnotežje sil je splošno katastrofo lahko še vedno zavrlo, ker je tako rekoč — »ostalo vse pri starem«... V tem je nedvomno del razlage za oni »realni optimizem« češkoslovaških državnikov, ki tudi v najbolj kritičnih momentih vzdrže modro državno krmilo sredi sicer razburkanega evropskega kontinenta v svojih rokah.

Ista realna presoja elementov mednarodnega ravnotežja vliva danes dovolj optimizma tudi Francozom, ki niso nič manj izpostavljeni diplomatskim manevrom sebi nasprotnih sil. Prav te dni (17. novembra t. l.) je predsednik zunanje-političnega odbora francoskega senata in bivši francoski poslanik Beranger mojstrsko odgovoril na vprašanje: »Ali lahko Francija prepreči izbruh vojne?« s temile besedami:

Sami nismo še v vojni, toda vojna je povsod okoli nas. Vojna je na pirenejski meji, na mejah severne in zapadne Afrike, kjer nemški topovi in italijanska letala v Libiji in španskem Maroku podpirajo načrte upornega arabskega

prebivalstva. Vojna je v Sredozemlju in na Atlantiku, kakor je v okolici Džibutija, kjer manipulacije Italijanov v Jemenu zavirajo svobodo gibanja v Rdečem morju. Vojna je na mejah španije in na vratih Indokine, ki je prav tako izpostavljena japonski ekspanziji kakor siamskemu pritisku. Ker zavzema vojna na Daljnem vzhodu splošni značaj, je Indokina ogrožena od dveh strani in Francija mora tej deželi priskočiti na pomoč. Za špansko in japonsko-kitajsko vojno stoji danes koalicija treh imperializmov. Toda tudi Francija ni osamljena. V primeru napada lahko računa na Veliko Britanijo, Malo antanto, Poljsko, Rusijo. Izgledi pa so celo, da bi ji v primeru evropske konflagracije stale na strani tudi Združene države Severne Amerike. Ne smemo tudi pozabiti, da bi bila varnost Srednje Evrope oslabiljena le v primeru popolne odvedbi francosko-angleške skupnosti...«

V teh besedah je drastično prikazan sedanji evropski in svetovni položaj ne le po svoji negativni strani, v kolikor namreč Beranger suho našteva vse sedanje krize (»vojne okoli nas«), temveč prav tako po svoji pozitivni strani, ki upošteva sedanjo igro ravnotežja velesil, kar daje Berangeru povod za realno-optimistični zaključek.

* * *

Zdi se nam, da se navzlic vsem poslednjim akcijam dinamičnih velesil bistveno niso prav nič spremenili niti računali že po svoji tradiciji realne **Velike Britanije**, ki ji pregled sedanjega ravnotežja velesil še vedno dopušča, da na primer ob formalni sklenitvi »ideološke« koalicije treh dinamičnih velesil, katere ost se po tolmačenju londonskih oficioznih »Times« zdi bistveno obrnjena proti angleškim interesom, ponudi roko sprave in pomirjenja tako Rimu kakor Berlinu. Do nedavnega je videl svet v podobnih gestah angleško popustljivost napram dinamičnim velesilam, ki dajejo tempo vsemu sedanjemu naglemu mednarodnemu razvoju; danes pa so tudi širši krogi že spoznali, da gre v takih in podobnih primerih samo za igro v želji po vzpostavitvi ravnotežja, čim se to po kaki nasprotni akciji zdi porušeno. Kakor je angleški premier

Chamberlain omilil letošnje poletno napetost v Sredozemlju v zvezi z znanimi piratskimi napadi »neznanih« podmor-
nic s svojo osebno pobudo Mussoliniju za nadaljevanje angleško-italijanskih pogajanj, tako je hotela Anglija tudi s svojo najnovejšo miroljubno gesto na-
pram Berlinu (potovanje lorda Halifaxa) odvzeti sleherni pretirano ost »ideološki« koaliciji Italije, Nemčije in Japonske, kakor je ta prišla do izraza v protikomunističnem paktu, podpisanem v Rimu dne 6. novembra t. l. na osnovi nemško-japonske protikomunistične pogodbe z dne 25. novembra lanskega leta.

Pri tem pa je Anglija previdno hotela podžgati italijansko ljubosumnost. **Zgodovina italijansko-nemškega sporazuma**, kakor se je postopno razvijal od taktičnega sodelovanja brez formalnih obveznosti med abesinsko vojno in mimo berchtesgadenskih protokolov z dne 25. oktobra lanskega leta do Mussolinijevega obiska v Berlinu in podpisa rimskega protikomunističnega pakta z Nemčijo in Japonsko, nam jasno kaže, da se niti Italija niti Nemčija, navzlic svoji sedanjí povezanosti, nista odrekli sporazumu z Veliko Britanijo, ker se vsaki izmed njih zdi britanski činitelj v evropskem in svetovnem ravnotežju neprimerno pomembnejši od drugega partnerja. S tem dejstvom računa seveda tudi Velika Britanija v vseh svojih diplomatskih potezah. Zato je na primer Chamberlain takoj po sklenitvi rimskega pakta v svojem govoru na banketu ob ustoličenju londonskega župana ponudil roko sprave obema »ideološkima« nasprotnikoma: Italiji in Nemčiji, toda za razliko od poletja, ko je njegovo osebno pismo romalo v Rim k Mussoliniju, dočim je ostal tedaj Eden napram nemškim zahtevam (zlasti oni glede povratka kolonij) trd, je sedaj poslal svojega »poslanca miru«, lorda Halifaxa, predsednika državnega sveta in diplomata izrednih sposobnosti, k Hitlerju, prepuščajoč ureditev angleško-italijanskih odnošajev razvoju...

* * *

V trikotu Rim—Berlin—London, toda s svojevrstnim poudarkom na bilateralnih stikih na vsaki stranici tega

trikota (kombinacije Rim—London, Rim—Berlin in Berlin—London v vseh možnih variacijah) se danes v glavnem odigrava zakulisna igra velesil, o kateri neposredno iz dogodkov samih ne moremo veliko zvedeti, ker se zakulisje šele čez čas razgrne pred nami v otipljivejši obliki.

Francija, katere se tako Rim kakor Berlin v skupni igri proti njenim zaveznikom na vzhodu (od Male antante, Poljske in Rusije) izogibljeta, na kateri pa Anglija danes gradi vso svojo politiko tako zvanega kontinentalnega ravnotežja, je ne le jeziček na tehtnici tega ravnesja, v kolikor gre za same velesile (podobnih ravnesnih jezičkov je sicer v Evropi in drugod vse polno), temveč tudi nekaj »enfant terrible« vsega zakulisja italijansko-angleških in nemško-angleških stikov. Informacije iz Foreign Officea, ki so posledica in dokaz francosko-angleškega sodelovanja v vseh važnejših evropskih in svetovnih vprašanjih, dopuščajo Qual d'Orsayu tudi sredi najhujših mednarodnih kriz in napetosti, ki jih povzroča dinamičnost Italije in Nemčije, sorazmerno precejšnjo mirnost...

Po teh informacijah se da danes s precejšnjo gotovostjo reči, da se je **Italija približala Nemčiji** le zaradi tega in le v toliko, v kolikor in ker so njena prizadevanja za zblizanje z Anglijo ostala brez uspeha, in to navzlic znemu »gentlemen's agreementu« z dne 2. januarja letošnjega leta ter navzlic izmenjavi psem med Mussolinijem in Chamberlainom. Italijanska želja po sporazumu z Anglijo izvira predvsem iz potrebe po priznanju abesinske osvojitve in imperija. V pomanjkanju tega priznanja se je Mussolini bližal Hitlerju, da doseže s tem nekaj neposrednih koristi za Italijo, obenem pa zato, da izrabi zvezo z Berlinom za diplomatski pritisk na London. Seveda se mora za nemške usluge odkupiti in v tem je negativna stran njegove prevelike povezanosti s Hitlerjem. Na zunaj se ta negativna stran kaže predvsem v prenosu italijanskega zunanjepolitičnega težišča od severa proti jugu, z Brennerja, kjer je bil Mussolini do nedavnega še stražar avstrijske neodvisnosti in italijanskega vpliva v Srednji Evropi, na

Sicilijo, kjer je danes težišče Italije kot imperija in kot sredozemske velesile v konkurenci z Anglijo.

Negativna stran osne zveze Rim—Berlin pa se je za Mussolinija v zadnjem času pokazala tudi v tem, da je moral izraziti svojo popolno solidarnost z nekaterimi znanimi nemškimi zahtevami in sredstvi nemške diplomatske igre. Tako se je v posebnem govoru zavzel za povratek bivših nemških kolonij, kakor se je po skoraj enoletnem kolebanju končno odločil tudi za pristop k nemško-japonski protikomunistični pogodbi. Toda tudi to se je zgodilo šele potem, ko je v izbiri med japonsko ponudbo za pristop k protikomunistični pogodbi in angleško pobudo v obliki Chamberlainovega pisma spoznal, da Anglija navzlic obljubam tudi na poslednjem septembrskem zasedanju Društva narodov ni storila ničesar za definitivno likvidacijo abesinske afere, ki je v aktivih ženevske ustanove še vedno zabeležena kot »nerešena zadeva«...

S pristopom k nemško-japonski protikomunistični pogodbi z dne 25. novembra lanskega leta je Italija svojo diplomatsko pozicijo napram Angliji nedvomno utrdila. Toda Velika Britanija ni iz tega izvajala pričakovanih ostrih konsekvenc, temveč se je v upoštevanju italijanske in nemške želje po zblizanju z Londonom zatekla k diplomatsko efektnejšemu sredstvu ponudbe novih razgovorov z obema dinamičnima velesilama. Konkretno pa je zadevo vzela v roke tako, da je poslala svojega odposlanca k Hitlerju in ne tudi k Mussoliniju, s čimer je ohranila položaj arbitra v evropskem kontinentalnem ravnotežju, po načelu, da mora storiti vse, da njej nasprotna os Rim—Berlin ne postane gospodar položaja na celini. Pri tem pa se z izredno spretnostjo izogiba slehernemu najmanjšemu vzbujanju videza, da ji gre za rušenje italijansko-nemškega sodelovanja. Zato se tako v razgovorih z Italijo kakor v razgovorih z Nemčijo omejuje samo na pogajanja o likvidaciji medsebojnih perečih vprašanj, torej vprašanj, ki se tičejo izključno angleško-italijanskih ali angleško-nemških odnošajev, puščajoč ob strani vse, kar bi zadevalo v skupno politiko Rima in Berlina.

Angleška kontinentalna politika zasleduje danes dva glavna cilja: preprečenje formiranja ideološkega bloka z nevarnostjo ideološkega razcepa Evrope in sveta v dva nasprotna tabora (v ta namen odpira ventile ideološke napetosti s separatnimi razgovori zdaj z Italijo, zdaj z Nemčijo); podrejeno pa se skuša zavarovati proti koaliciji dinamičnih velesil, v kolikor posega v njene življenjske interese kot pomorske in kolonijalne velesile, z utrjevanjem tako zvanega demokratičnega bloka s Francijo, Zedinjenimi državami Severne Amerike in Rusijo. K temu je treba pripomniti, da je Rusija v angleških računih nekakšno potrebno zlo, ki utegne Angliji priti prav zlasti v njenih kalkulacijah daljnovzhodnega ravnotežja velesil, dočim ji rusko poseganje v evropske zadeve ni posebno simpatično, kar kaže zlasti njena sredozemska, posebno še španska politika.

V svoji realni politiki seveda Anglija z rimskim protokolom o **ideološki trozvezi Italije, Nemčije in Japonske**, ki si obljublja medsebojno sodelovanje ne le v pobijanju komunizma in njegove propagande kot skupne nevarnosti, temveč (tudi v pobijanju vseh onih elementov, ki »doma ali v tujini (!) neposredno ali posredno pomagajo s svojim delom komunistični internacionali ali pa podpirajo njeno razdiralno rovarjenje«, računa kot z danim dejstvom, o katerem prav tako realno sodi, da mu ideološka osnova ni sama sebi namen, temveč samo sredstvo v igri diplomatskega pritiska na demokratične in »nasičene« velesile. Os Rim—Berlin, ki je bila potrjena in utrjena že z Mussolinijevim obiskom pri Hitlerju, se je z novim paktom še bolj okrepila in je z japonsko pritegnitvijo obenem prenesla svojo akcijsko sfero z evropskega na svetovno področje, dočim je istočasno tudi Japonska prenesla svoj akcijski radij z Daljnega vzhoda v Evropo, kakor se je to zgodilo na primer tudi z Rusijo, ko je stopila v Društvo narodov in sklenila nekatere pogodbe z evropskimi državami, med katerimi sta v politiki evropskega ravnotežja posebno pomembni francosko-ruska in češkoslovaško-ruska pogodba o vzajemni pomoči.

V Londonu se dobro zavedajo, da je poskus ideološkega razcepa sveta v dva nasprotna tabora dobil v rimskem protokolu nov poudarek in da se ž njim svetovnonazorska vprašanja, ki so danes že tako značilno prenešana na mednarodno področje, le še bolj usodno prepletajo z interesi posameznih velesil, med katerimi se kažejo že prvi obris novih svetovnih ravnotežij. Ta ideološka osnova rimskega protikomunističnega sporazuma pa je angleški politiki bistveno nasprotna, kajti spričo ves svet obsegajoče povezanosti svojega gospodstva nad narodi vseh ras in ver je Anglija že po svoji imperialni politiki nasprotna slehernemu ideološkemu razdvajanju človeštva, pa naj bo to samo sebi namen ali samo sredstvo za doseg drugih, več ali manj prikritih ciljev.

Z vidika golega ravnotežja in v kolikor so z rimskim protokolom utrjene pozicije vsake izmed treh podpisnic na vsakem izmed v poštev prihajajočih spornih področij v svetu, ni nadalje nobenega dvoma, da so ž njim prizadete vse ostale svetovne velesile, Anglija, Francija, Rusija in Zedinjene države Severne Amerike, posredno pa tudi vse druge države. Sprememba položaja je predvsem v tem, da je Italija v razvoju dogodkov zamenjala svoje nekdanje prijateljstvo z Anglijo z nemškim prijateljstvom, dočim je Japonska namesto nekdanje Anglije, ki je podpirala njeno politiko vse do leta 1922 (do washingtonskega sporazuma), pridobila kar dva nova zaveznika, Italijo in Nemčijo.

* * *

V ta spremenjeni položaj pa vpada sedaj predvsem angleška pobuda za zbližanje z Nemčijo. Potovanje lorda Halifaxa v Berlin so te dni na zapadu precej posrečeno primerjali s podobno angleško gesto leta 1912, ko je bil kot angleški »poslanec miru« odposlan v Nemčijo lord Haldanes. Njegova misija pa ni uspela in svet je odtlej neizogibno drvel v katastrofo svetovne vojne. Ali je tudi danes položaj že tako kritičen? Zdi se, da ne, kajti današnje ravnotežje velesil še vedno govori v prilog »nasičenim« in statičnim velesilam, ki ne le teoretično, temveč tudi de-

jansko še vedno obvladajo skoraj pol sveta z vsemi njegovimi glavnimi bogastvi in s polovico človeštva. Brez ozira na trenutno stališče Zedinjenih držav Severne Amerike, ki so v sedanjí igri velesil praktično toliko kakor nevtralne z majhno nianso nujnega sodelovanja z Anglijo in Francijo glede na tihomorske interese (udeležba na bruseljski konferenci!), bi se sedanje ravnotežje velesil, v katerem bi bila vojna še vedno večja tveganost za dinamične kakor statične velesile, ne moglo spremeniti, ako dinamičnim velesilam ne uspe pridobiti si toliko zaveznikov, kolikor bi približno zadostovalo za uravnoteženje moči obeh taborov.

Zato je lov za zavezniki še vedno eden izmed bistvenih znakov sedanjega mednarodnega razvoja. V tem lovu pa so dinamične velesile spet na slabšem od statičnih. Spričo večje ali manjše opredeljenosti vseh v poštev prihajajočih velesil, opredeljenosti, ki je seveda posledica njih življenjskih interesov, ne pa njih ideologij, so designirane »žrtve« tega lova predvsem srednje velike in male države. Pri teh pa se prav v zadnjem času, odkar je igra velesil stopila tako močno v ospredje v svoji povsem materialni obliki, ki je nasprotni videzi drugačnega markiranja ne morejo prikriti, pojavlja bolj in bolj poudarjena tendenca po tako zvani prostovoljni nevtralizaciji. To tendenco kažejo danes prav tako male in srednje velike države evropskega severa in zapada kakor one na evropskem vzhodu in jugovzhodu. Te države so danes v skladu z angleško kontinentalno politiko kot jezički posameznih lokalnih ravnotežij obenem tudi jezički na tehnični evropskega in svetovnega ravnotežja.

Nevtralnost malih držav nasproti poskusom formiranja mednarodnih blokov na ideološki osnovi pa ne pomeni obenem tudi nujne nevtralnosti teh držav napram velesilam glede svojih življenjskih interesov, med katerimi je v sedanjí razrvani mednarodni situaciji interes zavarovanja lastne varnosti primarnega značaja. Zato vidimo, da se vse evropske male in srednje velike države sicer izogibajo sleherni opredelitvi v znamenju kakršnihkoli ideoloških front,

da pa se istočasno z vso vsmo trudijo, kako bi svoj mednarodni položaj s stiki z nekaterimi velesilami kolikor mogoče okrepile. Glede na interese državne obrambe je seveda potreba tesnega stika in globoke povezanosti s tako zvanimi statičnimi velesilami podana sama po sebi.

Tako smo prav v zadnjem času, ko so državniki skoraj vseh evropskih malih držav v uradnih izjavah poudarjali svojo popolno nevtralnost napram ideološkim razdvajanjem na osnovi rimskega protikomunističnega protokola, kateremu se doslej nobena izmed njih (niti Avstrija in Madžarska!) ni priključila, videli, kako so isti državniki hiteli v prestolnice zapadnih velesil, da si ali nanovo izgovore primerna zagotovila »za vsak slučaj«, ali pa da obnovijo že obstoječe pogodbene vezi z njimi.

Posebno pozornost so vzbudila potovanja vladarjev v Pariz in London. V oktobru in novembru so bili na primer gosti angleškega dvora kar trije monarhi, suvereni treh malih držav na evropskem jugovzhodu in zapadu: bolgarski, grški in belgijski kralj, ki so navzlic očitni težnji po ohranitvi nevtralnega položaja v sedanji sproščeni igri velesil hoteli vendarle še posebej zavarovati svojo varnost z razgovori s francoskimi in angleškimi državniki.

Nič manj pomembna s tega vidika pa niso bila tudi potovanja nekaterih srednjeevropskih državnikov, od katerih kažejo v skrbi za lastni obstoj in popolno varnost posebno vsmo madžarski in avstrijski državniki, ki so v sedanjem spremenjenem mednarodnem položaju postali mnogo bolj dostopni za sporazume s svojimi sosedi, kakor so bili še do nedavnega, ko se jim je zdelo, da so njih pozicije zadostno zavarovane že s samo naslonitvijo na eno izmed dinamičnih velesil. Poglobljenje stikov med Avstrijo in Madžarsko ter obema tema državama s Poljsko na eni strani, na drugi strani pa iskanje osnov za sporazum z državami Male antante, v katerem vidijo sedaj najmanj polovico možnosti zavarovanja svojega lastnega položaja, so značilni simptomi nove politike evropskih malih držav.

Jugoslavija je v svoj mednarodni položaj vnesla v zadnjem času nekaj novih momentov. V oficiozni izjavi, ki jo je objavil v novembru vladni »Slovenec«, je dala dovolj zgovorno razumeti, da se navzlic simpatijam, s katerimi spremlja protikomunistično borbo dinamičnih držav, ne želi priključiti rimskemu protikomunističnemu sporazumu.

Potovanje ministrskega predsednika in zunanjega ministra dr. Milana Stojadinovića v Pariz in London v prvi polovici oktobra pa je služilo utrditvi naših vezi s Francijo in Anglijo. Rezultat pariškega obiska je predvsem obnova zvezne pogodbe s Francijo, ki je bila z veljavnostjo pet let prvič podpisana že leta 1927 in nato leta 1932 podaljšana za nadaljnjih pet let. Nobenega dvoma ni, da ima to formalno podaljšanje že obstoječe pogodbe v sedanjem mednarodnem položaju svoj posebno važen manifestativen pomen, ki ga evropska javnost ni prezrla. S podpisom podaljšane prijateljske pogodbe se je mogla pred vso Evropo in pred vsem svetom dokumentirati in manifestirati naša volja, kakor je v skladu z našim razpoloženjem in čustvovanjem. To je seveda najboljšo jamstvo za trajnost našega zavezništva s Francijo, ki prav sedaj dokazuje, da svojih zaveznikov v vzhodni in jugovzhodni Evropi ne želi prepustiti lastni usodi. Isto lahko poudarimo tudi glede Anglije, ki utegne sicer tu in tam zaradi svoje politike evropskega kontinentalnega ravnotežja storiti koncesije nasprotnemu bloku velesil, toda z majhno verjetnostjo, da bi s tem prizadela bistvene življenjske interese malih držav v tem predelu Evrope, kakor je to v svojem poslednjem ekspezeju ostro podčrtal tudi češkoslovaški zunanji minister dr. Krofta, kajti neodvisnost in teritorialna neokrnjenost teh držav sta nedvomno tudi v angleškem interesu.

To politiko sta v ostalem Francija in Anglija skupno zgovorno podčrtali napram mali Belgiji, ki se je z deklaracijo belgijskega kralja z dne 14. oktobra lanskega leta izrekla sicer za »prostovoljno nevtralnost«, vendar sta ji Anglija in Francija kljub temu s skupno izjavo z dne 14. aprila t. l. zajam-

čili njeno varnost in s tem indirektno prisilili tudi Nemčijo, da je storila dne 13. oktobra letošnjega leta, torej skoraj eno leto po deklaraciji belgijskega kralja, isto, dasi seveda ne z istimi praktičnimi učinki. Prav zaradi tega je belgijski kralj poiskal s svojim obiskom v drugi polovici novembra v Londonu novih garancij za varnost svoje države. Tako ostajajo male države v sedanjih mednarodnih zmedah, ki jih povzroča medsebojna igra velesil, nevtralne, toda njih pogledi so slej ko prej obrnjeni v London in Pariz...

Dr. Branko Vrčon

Notranjepolitični pregled

Narodna skupščina in senat sta se dne 19. oktobra t. l. sestala k svojemu zadnjemu zasedanju v zakonodajni dobi 1936/37. Na dnevnem redu je bilo v eni in drugi zbornici več interpelacij, pozornost pa so zlasti zbudila vprašanja na predsednika narodne skupščine in senata glede izjave ministrskega predsednika dr. Milana Stojadinovića o konkordatu ter v zvezi z zagrebškimi sporazumom združene opozicije. Na vprašanje posl. Voje Lazića, **kako je treba razumeti izjavo dr. Stojadinovića**, da se konkordat zaenkrat ne predloži senatu, je predsednik narodne skupščine Čirić izjavil, da bi se moral konkordat, čim ga je skupščina sprejela, predložiti senatu v razpravo in odobritev. To pa se sedaj po izjavi dr. Stojadinovića ne bo zgodilo, ker je konkordat umaknjen.

V senatu je na podobno vprašanje senatorja Popovića odgovoril predsednik Mažuranić, ki je dejal, da je konkordat po tej izjavi odstavljen z dnevnega reda. Ker so se pojavili protesti proti Mažuranićevemu tolmačenju Stojadinovićeve izjave, je Mažuranić svoje tolmačenje dal na glasovanje in se je zanj izreklo 48 senatorjev, proti pa 27.

O zagrebškem sporazumu je stavil posebno vprašanje predsedniku Mažuraniću senator Banjanin, ki je hotel vedeti, ali je predsednik senata »kot prvi svetovalec krone v duhu parlamentarnega sistema pri vseh velikih vprašanjih državne politike ter kot eden izmed najbolj poklicanih varuhov krone« storil vse, kar se mora storiti, da bo krona

nepristransko obveščena tako o delovanju opozicije kakor Stojadinovićevega režima, zlasti pa, da se »vsi, ki zahtevajo reformo ustave, usmerijo na edino pravilno in dopustno pot, ki jo ustava sama (čl. 114 in 115) določa in odreja«? Predsednik je odgovoril, da se zaveda svoje dolžnosti, da čuva zakonitost in da svoje naloge tudi konkretno izpolnjuje. »Vsaka evolucija v državi mora biti pravna in ustava je točno določila pravice narodnega predstavništva, prerogative krone ter pravice vseh posameznih državljanov.« Več bo o tem problemu še spregovoril, toda ne s predsedniškega mesta, temveč z govorniške tribune.

Na teh zaključnih sejah skupščine in senata sta bili končno sprejeti resoluciji, s katerima se vsi nedovršeni posli prenašajo v novo zasedanje.

Novo zasedanje se je začelo takoj naslednjega dne, 20. oktobra t. l. Na prvih dveh sejah obeh zbornic v novi zakonodajni dobi sta bili izvoljeni novi predsedstvi, v glavnem v dosedanji sestavi, vendar s nekaterimi zanimivimi spremembami. Iz senatnega predsedstva je bil izločen dosedanji prvi podpredsednik Milan Simonović, ki je postal pri zadnji rekonstrukciji vlade dne 4. oktobra t. l. pravosodni minister, iz skupščinskega predsedstva pa podpredsednik Vojko Čvrkić, ki je bil ob rekonstrukciji imenovan za ministra pošte, telegrafa in telefona. Iz senatskega predsedstva je izpadel tudi dosedanji drugi podpredsednik dr. Miroslav Ploj. Nova seja narodne skupščine je bila v toliko zanimiva, ker je novo izvoljeni predsednik Čirić v svojem zahvalnem govoru za izvolitev povabil mačkovske poslance, naj pridejo v skupščino: »Narodna skupščina ima svojo napako. Enega dela narodnih poslancev, ki uživajo zaupanje naroda, ni tu. Večkrat sem jih vabil, naj pridejo in sodelujejo za blago kralja, domovine in naroda. Porabljam tudi to priliko, da jih v imenu vas vseh povabim, naj pridejo v naš dom.«

Po izvolitvi stalnih skupščinskih odborov, ki jih je pet (finančni, verifikacijski, imunitetni, upravni ter odbor za prošnje in pritožbe) ter drugih otvoritvenih formalnosti novega zasedanja so bile seje skupščine, kakor tudi se-

nata, odgojene. Nova seja je napovedana dne 23. novembra t.l., ko bo finančni minister dr. Letica predložil narodni skupščini državni proračun za leto 1937/38. To zasedanje skušine pa bo najbrž trajalo le par dni, nakar bo šel parlament na božične počitnice in se bo znova sestal za razpravo o državnem proračunu v drugi polovici januarja.

Zanimanje za zagrebški sporazum se med tem ni pleglo. V kolikor je bilo to mogoče, so nekateri politični činitelji zavzeli svoje stališče napram njemu javno v časopisju. Kot kronisti moramo zabeležiti nekatera značilna mnenja, ki so zbudila pozornost. Vladno časopisje od »Samouprave« in »Vremena« pa do ljubljanskega »Slovenca« ga je odklonilo, dasi v niansiranih razlikah.

Predsednik vlade dr. Milan Stojadinović je zavzel napram sporazumu odklonilno stališče na kongresu omladine JRZ v Beogradu dne 24. oktobra t.l., katerega so se udeležili tudi nekateri slovenski delegati. Dr. Stojadinović je omladini JRZ dejal, da ni »samo za parado, temveč da je instrument resnega dela, torišče jugoslovanstva«. Zato mora po njegovem mnenju mladina JRZ »z vsoto odločnosti« čuvati edinstvo in nedeljivost naše države in našega naroda. Zato najodločnejše obsojamo vse, kar ustvarja sovraštvo med brati.

O državnem programu JRZ v zvezi s kritiko zagrebškega sporazuma se je dr. Stojadinović takole izrazil: Naša stranka smatra načelo samouprave v širokem obsegu za najboljši sistem za ureditev državne uprave. Državno vodstvo in državno upravo je treba tako organizirati, da se posameznim pokrajinam da možnost, da same uredijo svoje lokalne potrebe, upravne, gospodarske, finančne, kulturne in druge, kolikor so vezane na te pokrajine, in to tako, da ne bi mogla nastati nasprotja med lokalnimi upravami in upravo države. Vsa področja državnega življenja morajo biti dostopna i Srbom i Hrvatom i Slovencem in z vsemi kraji v državi se mora enako postopati.

V sporazumu združene opozicije, ki je bil objavljen ob tretji obletnici smrti našega največjega kralja, je nadaljeval dr. Stojadinović, ni sporazuma za ureditev vsega onega, kar se imenuje hr-

vatsko vprašanje. Če se za to ureditev po tolikih razgovorih in pogajanjih ni našla rešitev, kako naj se najde tedaj, ko naj bi se sestala v sporazumu omejena konstituenta. In če se ne doseže sporazum, kaj bo potem z našo veliko domovino, za katere ustvaritev so bila žrtvovana tolika človeška življenja in ki je bila ideal vseh slavnih generacij Srbov, Hrvatov in Slovencev, vseh Jugoslovanov? Ko si zastavljamo to vprašanje na našem mladinskem kongresu, smatram, in to smatra tudi celokupno vodstvo naše stranke, to smatratu tudi naša podpredsednika dr. Korošec in dr. Spaho, da se JRZ nikakor ne more pridružiti nobeni akciji, ki bi imela namen spremeniti sedanje ustavno stanje na način in s sredstvi, ki v ustavi niso predvideni. Mi smo prisegli na današnjo ustavo in mi bomo kot pošteni ljudje svojo prisego in svojo besedo kralju izpolnili.

»Slovenec« je o tem zborovanju pisal med drugim, da so se ga udeležili tudi »slovenski fantje«, ki da so »korakali v sprevedih in se udeleževali zborovanj«, na zborovališče pa da so prikorakali »ob igranju himne slovenskih fantov in s pesmijo«. 8. novembra t.l. pa je prinesel »Ponedeljski Slovenec« zanimivo izjavo predsedstva fantovskih odsekov, ki pravi med drugim: »Na podlagi zavitega in neresničnega poročanja nekaterih listov o zborovanju mladinske JRZ v Beogradu bi mogla nepočinjena javnost soditi, da je Zveza fantovskih odsekov sodelovala pri tej prireditvi. V resnici se tega zborovanja ni udeležila ali kakorkoli sodelovala niti Zveza fantovskih odsekov, niti katero v njej včlanjeno društvo.«

Še pred Stojadinovićevo izjavo na mladinskem kongresu JRZ v Beogradu pa se je zagrebškega sporazuma dotaknil v svojem govoru na shodu JRZ v Kamniku minister brez portfelja dr. Krek, ki je dejal med drugim, da Slovenci pri njem »niso sodelovali, ker jih nihče ni povabil niti pritegoval h kakim posvetovanjem in sklepanjem«. Sicer pa srbske opozicijske stranke, je dejal g. minister, ne predstavljajo srbskega naroda, ker nimajo v njem večine. Še važnejše je dejstvo, da se »sedanja ustava ne more in ne sme spre-

niti, dokler ne postane naš mladi kralj polnoleten, to se pravi, dokler ne dobi vse vladarske oblasti v svoje roke... Tako dolgo se ustava ne bo spremenila, to je tako gotovo kakor amen v oče-našu.»

Posebno ostro pa je nastopil proti zagrebškemu sporazumu ideolog JRZ, minister Djura Janković v nedeljo dne 7. novembra t. l. na nekem sestanku v Beogradu, kjer je dejal med drugim: Člani JRZ smo načelno za sporazum, toda ne za sporazum med jugoslovanskimi narodi, ker je v Jugoslaviji samo en narod, temveč za sporazum med politiki, ki predstavljajo narod.

Zdi se pa, da v slovenskem delu JRZ niso vsi takega mnjenja, kakor kažejo te izjave, kajti v zadnjem času se je pojavila v tej skupini akcija za obnovev bivše SLS, kateri so se postavili na čelo dr. Breclj, dr. Mohorič, bivši minister Gostinčar in dr. Stanovnik; tem je »Slovenec« nedavno posvetil strupen izpad, v katerem je potrdil namene navedenih gospodov.

Ostale politične skupine so se v okviru možnosti tudi izrekle o zagrebškem sporazumu. Tako je imelo vodstvo JNS dne 17. oktobra t. l. sejo, po kateri je bil izdan komunike, ki ugotavlja med drugim, da »JNS presoja, kakor vedno doslej, vse politične akcije v našem narodnem in državnem življenju s svojega neomajnega stališča jugoslovenskega narodnega in državnega edinstva. V debati se je pokazalo popolno soglasje v stranki.«

Tudi socialisti so precizirali svoje stališče, in sicer na sestanku v Zagrebu dne 9. novembra t. l. Kot glavni govornik je nastopil dr. Živko Topalović, ki je dejal, da »socialisti ne vidijo v zagrebškem sporazumu nikakega negativnega pojava in ga zato pozdravljajo. Radevolje bodo podprli vse napore in akcije za konsolidiranje in pomirjenje prilik v naši državi. Toda zagrebški sporazum bo pomemben in koristen šele takrat, ko bo vseboval primerne garancije, da se bo vrnila prava in iskrena demokracija. Doslej se je v nekaterih hrvatskih krajih od gotovih krogov HSS le preveč ignorirala prava demokracija v praksi.«

Združena opozicija sama se je med tem dne 21. oktobra t. l. sestala v Farkašiću blizu Siska. Podrobnosti razgovorov pa niso bile sporočene javnosti. Na terenu je združena opozicija začela razvijati svojo akcijo, zlasti v Srbiji. Posamezni govorniki podajajo pri tem izjave o sporazumu, ki pa bistveno ne povedo ničesar novega. Pozornost je zbudila posebna izdaja »Hrvatskega dnevnika« z dne 26. oktobra t. l., ki je objavila nagovor dr. Mačka v Farkašiću pri Sisku na zbrane prijatelje iz združene opozicije. Dr. Maček je dejal med drugim: »Mi smo Slovani in to je velika stvar. Med kmetским prebivalstvom je bilo slišati dosti ostrih besed proti Srbiji in Srbom, toda to je kakor v rodni družini...«

Uradno pa je dr. Maček pojasnil svoje stališče glede sporazuma v svojem organu »Seljački dom«, v katerem je v posebnem članku polemiziral s trditvijo, da bi bili Hrvati in Srbi en narod. V tem članku je glede procedure tudi mnenja, da bi bilo treba »najprej razpisati svobodne volitve v ustavotvorno skupščino« in od ljudstva izvoljeni zastopniki naj potem stvari tako uredijo, da bo »poleg svobodne Srbije spet nastala tudi svobodna Hrvatska«. Šele tedaj bodo nehali politični boji, srbsko in hrvatsko kmetstvo pa se bo sta lahko posvetila svojemu normalnemu delu.

28. oktobra t. l. je zaključila svoja sedem dni trajajoča posvetovanja v Zagrebu škofovska konferenca, ki se je zaradi bolezni nadškofa Bauerja vršila pod predsedstvom vrhbosanskega nadškofa dr. Šariča in katere se je udeležilo 19 škofov. Komunike, ki je bil izdan o tej konferenci, vsebuje pet točk, od katerih prva poudarja glede konkordata, da katoliškemu episkopatu Jugoslavije »čast ne dopušča reagirati na ulične napade, ki so nastali v zadnjem času proti končni ratifikaciji konkordata, kakor tudi ne na iskrenost 19-letnega prepričevanja o enakopravnosti katoliške cerkve v kraljevini Jugoslaviji«. Katoliški episkopat pa bo znal v vsakem primeru braniti pravice katoliške cerkve in 6 milijonov katolikov v tej državi ter je za reparacijo vseh krivic izdal potrebne ukrepe. Dru-

ga točka ugotavlja »soglasno ureditev« vprašanja Katoliške akcije na ozemlju države. Tretja izreka simpatije nemškimi katolikom, četrta pa »sočustvovanje in solidarnost« španskim katolikom. Peta točka poziva k vrnitvi h Kristusovim naukom.

Verko

Sociologija inteligence

Češki sociolog ing. Arnošt Bláha je apliciral sodobno empirično metodo na problem inteligence kot socialne skupine in podaja v zajetni knjigi izsledke svojih proučevanj*.

Problem je nedvomno zanimiv in pereč. Kaj je s sociološkega zreliska inteligence, kakšen pomen in kakšno funkcijo ima v sodobni družbi in v čem je kriza inteligence, o kateri razpravljajo številni ideologi in pisatelji? Pisec pravi o problematiki inteligence: »Nemara je že čas, da bi se pripadniki inteligence kot družbene skupine zavedli svojega položaja v narodu in v svetu, svoje notranje združenosti in vnanje povezanosti; da bi si zastavili vprašanje, kaj pomenijo v celoti sedanjih občestev, odkod gredo (vprašanje socialnega izvora) in kam gredo (vprašanje odnosa do socialne prihodnosti) in da bi svojo socialno funkcijo ali bolje: svoje socialne funkcije, ki jih dandanes izvršujejo bolj **instinktivno** in po slutnjah, ali pa pod pritiskom vnanjih, zlasti gospodarskih in profesionalnih nujnosti, izvrševali zavedno in spontano«. Za znanstveno opredelitev inteligence je »treba raziskati, kaj razumemo pod besedo inteligence v sociološkem smislu besede, to se pravi: omejiti njen pojem, pokazati, kje v socialnem prostoru je postavljena ta socialna kategorija, kateri so njeni bistveni znaki in njene funkcije na podlagi vseh njenih notranjih in vnanjih pogojnosti, kakšen poseben stil materialnega življenja, kakšna kolektivno-psihična struktura in končno kakšen sociološki tip zadržanja je posledica teh svojih pogojnosti...«

Na ta in podobna vprašanja odgovarja spis češkega sociologa, ki po svojih

znanstveni metodičnosti, realističnem pojmovanju in konkretnem gledanju ustreza dobremu glasu sodobne češke sociologije. Pisec označuje problem, nato metodo, zatem pa prehaja k pojmovni karakteristiki inteligence in obravnava v vrsti poglavij nje funkcijo, funkcionalne tipe, psihične pogoje funkcioniranja, socialni izvor inteligence, posledice funkcioniranja v materialnem in duhovnem življenju, naposled pa se obširneje zaustavlja pred tako zvano krizo inteligence.

Spis ing. Arnošta Bláhe bi bil vreden zaradi svoje obsežne in zajemljive vsebine izčrpnega prikaza, vendar se za sedaj omejujem samo na nekatere piščeve izsledke in nazore.

V poglavju o metodi navaja pisec težkoče, ki se pojavljajo pri proučevanju inteligence kot socialne skupine ter se zavzema za to, da bi se ustanovil poseben institut, ki bi tako smotrno raziskaval probleme inteligence, kakor se dandanes raziskujejo in proučujejo na pr. vprašanja delavstva, kmetstva in drugih stanov. Češki pisec je uporabil za osvetlitev navedenih vprašanj, ki so v zvezi s sociologijo inteligence, razne pripomočke od anket do razglabljanja življenjepisov, avtobiografij, spominov in značilnih leposlovnih spisov. Po tej poti je skušal najti socialno jedro individualne duševnosti in način, kako naj se proučuje družba ne le izven nas kot poedincev, marveč tudi v nas samih, kar pomeni socialno introspekcijo. V poglavju o pojmovni karakteristiki inteligence razpravlja o tako zvanem socialnem prostoru in podrobno razčlenja vprašanje, kaj je inteligence v tem prostoru: stan ali razred? Tudi v tem pogledu zadene empirična metoda na težkoče, ki obstoje zlasti v tem, da inteligence nikakor ni moči zadostno in bistveno označiti z gospodarskimi znaki. Tudi če nekateri sociologi uvrščajo inteligenco v meščanski razred, niso s tem izčrpali njene socialne problematike, takisto ne z uvrstitvijo v tako zvani srednji stan; bolj bi se ji prilegala označitev »srednja vrsta«, vendar kaže podrobnejša razčlenba, da tudi ta opredelitev ne zadene točnega mesta inteligence v socialnem prostoru. Ing. Bláha prehaja na-

* Ing. Arnošt Bláha, Sociologie inteligence Sociologická knihovna sv. X. Praha, 1937, (8°, 400 str.), založba »Orbis« v Pragi.

to k raziskavanju, kako je z inteligenco v ljudskem in kako v znanstvenem mišljenju ter dokazuje na podlagi dosedanje sociološke in druge literature (Cartault, Kolabinska, Pareto, Weil, Giese, Mannheim, Ivanov-Razumnik, A. Blok, Wolfson, Michelo, Duprat), da se ti pogledi tičejo bodisi socialno-ekonomske, bodisi psihološke in etične strani inteligence, medtem ko empiričnega sociologa ne zadovoljujejo.

V svoji samostojni razčlembi izhaja pisec z zrelšča, da je sleherno socialno dejstvo vezano z zemljepisnimi, organskimi, psihičnimi in socialnimi pogoji in se vprašuje, katera izmed teh pogojev daje inteligenci najosnovnejši znak. Odgovarja si, da socialne realnosti ni mogoče brezhibno razložiti ne zgolj z geografskimi in ne zgolj z organskimi in psihičnimi pogoji, ker bi to pomenilo razlagati komplicirano stanje s preprostim. Pisec prihaja k sklepu, da je inteligenco mogoče najtočneje označiti z njeno socialno in spiritualizatorno funkcijo. Družba ne more živeti brez nekega duhovnega ozračja, brez spiritualnih vezi in vrednot (vrednota resnice, lepote, dobrote, organizacije, reda, miru, tolažbe itd.). Inteligenca ustvarja družbi sredstva, ki so potrebna za obrambo njenega obstoja. Zbira se okrog kristalizacijskega načela kulture, ki prodira v družbo v vertikalni smeri. Kot stvariteljica teh specifičnih vrednot, ki niso docela podrejene socialno-ekonomskim činiteljem, predstavlja posebno socialno kategorijo in le-ta ni ne razred in ne stan; vidimo jo v raznih višinah socialnega prostora in izven vseh razredov in stanov. Po svoji funkciji je inteligenca unifikacijski činitelj, ki veže vse dele in vse sestavine človeške družbe.

Ta svoje gledanje na problem inteligence utemeljuje pisec tudi z zgodovinsko retrospektivo, ki kaže, kako se je razvijal in diferenciral tip današnje inteligence, kako so se njene funkcije počasi kristalizirale in ustaljevale. Nato prehaja pisec k funkciji inteligence ter še podrobneje raziskuje sociološki značaj in pomen duhovno-tvorne funkcije inteligence. Posebej ločuje duhovno-tvorno funkcijo od distributivne ali cirkularne: inteligenca ne ustvarja sa-

mo duhovnih vrednot, marveč jih tudi širi v človeški družbi ter jih s tem še bolj poduhovlja. Nadaljnja funkcija inteligence v družbi je ta, da vzdržuje kriticizem, načelo duhovne izbire. Daje je nje socialna funkcija v tem, da deluje organizatorično (organizacija dela, kapitala, znanja, volje v imenu duhovnih interesov), kar pomeni, da inteligenca sistematizira vse, kar je zemeljskega in posvetnega v smeri interesa, ki je in ostane za inteligenco odločilen: namreč v smeri moralnega interesa. Naposled se tvorni in cirkularni funkciji inteligence pridružuje konsumativna funkcija: inteligenca je obenem največji konsument duhovnih vrednot.

Tako je češki sociolog izločil inteligenco iz ožje podrejenosti razrednim in stanovskim silam, ki gibljejo družbo in ji dal s prepričevalno znanstveno razčlemba njenega mesta v socialnem prostoru poseben položaj med silami vsakokratne družbe. Inteligenca potemtakem ne more biti ne socialni privesek buržoazije in ne enak privesek proletariata, marveč je družabna plast za sebe. Iz tega sledi kajpak mnoge konsekvence.

V nadaljnjem obravnava pisec funkcijske tipe inteligence, razpravlja o nje socialnem izvoru in o drugih funkcionalnih vprašanjih, ki jih v okviru tega poročila ne morem orisati. Naj rezumiram samo še izvajanja češkega sociologa o krizi inteligence:

Kriza kot motnja osnovnih funkcij te socialne kategorije je zadela v večji meri distributivno kakor pa tvorno funkcijo. Krizo povzročajo subjektivne, notranje okolnosti in pa objektivne, vnanje okolnosti. V prvem primeru gre predvsem za neko oslabitev kritičnega uma (konflikt med racionalizmom in irracionalizmom), potem praktičnega uma (konflikt med romantizmom in realizmom) ter naposled socialnega uma (konflikt med individualizmom in kolektivizmom). V čustvenem pogledu se te motnje očitujejo kot manjvrednostno občutje in kot občutje nemira, negotovosti in strahu. Naposled je mogoče funkcionalno krizo inteligence razložiti tudi s pomanjkanjem volje do moralnega aktivizma. Objektivni vzroki inteligence krize so samo posledice

splošne družbene krize, pojavljajoče se zaradi nedostajanja duhovnih elementov v političnem in gospodarskem redu, z druge strani pa kot posledica pritiska političnih in gospodarskih vplivov. Vse to povzroča, da inteligenca zapušča svoje socialno poslanstvo in da izgublja stik z ljudstvom. Tudi današnji vzgojni sistem, ki sloni na pretiranem intelektualizmu in z druge strani na preveliki praktičnosti, pospešuje krizo spiritualizatorne funkcije inteligence.

Spis ing. A. Bláhe odpira v marsičem povsem nove vidike na socialno problematiko inteligence. Po svoji metodični izgrajenosti, prodorni razčlembi in empiričnem obravnavanju zastavljenih vprašanj, se uvršča med najboljše knjige, kar jih je izšlo o problemu izobraženstva in družbe.

B. Borko

Učiteljstvo v zrcalu glavne skupščine

Ob splošnem zanimanju javnosti si je bilo izbralo jugoslovansko učiteljstvo letos v avgustu za svojo bojno areno carsko Skopje — mesto, ki obhaja letos 25 letnico osvobodjenja izpod turškega jarma.

V tem simboličnem mestu je tedaj hotelo učiteljstvo meriti svoje moralne kvalitete v boju za osamosvojitve svojega stanu. V tem boju je zmagala značajnost in zrelost večine jugoslov. učiteljstva nasproti oportunizmu prenasičeni opoziciji, prignani v Skopje z vseh vetrov in na način, ki smo ga v političnih borbah vajeni. Te zmage ni mogla preprečiti niti taktika manjšine, ko je skušala z dramatičnimi izpadi in sproščenji doseči oblastveni razpust zborovanja.

Širša javnost je napeto sledila poročilom o tej skupščini in splošno odobravala zmago večine našega učiteljstva, ne glede na to, da ji bistvo borbe ni bilo povsem jasno.

To odobravanje mase s tega stališča je zanimivo, ker se v njem zrcali izraz razpoloženja do vseh naših javnih vprašanj. Kdor ima tanek sluh za taka razpoloženja, temu si ne bo težko napraviti objektivno sodbo o pravem razpoloženju večine našega naroda tudi v drugih vprašanjih javnega življenja.

A namen teh vrstic ni razglabljanje o tem, temveč pogledati nekoliko поблиže vzroke borb v učiteljskem stanu.

Ta borba v učiteljskem stanu se vrši že več kot deset let in je njeno bistvo v tem: Večina se bori za stanovsko smer v organizaciji proti manjšini, ki se ob vsaki politični spremembi iz egoističnih razlogov vdinja v službo raznih izvenorganizacijskih vplivov.

Zanimivo je, da je zahteva po načelni stanovski smeri izšla iz vrst slovenskega učiteljstva. Leta 1926 je ta del jugoslov. učiteljstva sprejel deklaracijo, ki se izreka za stanovsko zedinjenje preko razlik političnih in verskih naziranj. Učiteljstvo dravske banovine je tedaj splošno spoznalo potrebo take deklaracije iz ugotovitve, da je dotedanja stanovska politika donášala stanu le škodo. Trpel je službeno in trpel v svojem poslanstvu: učiteljstvo ni moglo najti pravega, trajnega stika do nahujskane mase naroda v vasi in je zaradi tega moralo imeti v vseh vprašanjih javnega življenja podrejeno vlogo tam, kjer bi moralo dobiti vodilen vpliv. Deklaracija iz 1926 je koreninila v zavesti, da so stanu poleg skupnih socialnih in pravnih interesov potrebne tudi skupne duhovne težnje in cilji nasproti mladini, narodu in državi.

Pobijajoč stremeljenja po opredelitvi organizacije v politično strankarsko enoto, ki ustvarja nezdrav oportunizem, koristolovstvo in v svojem kameleonstvu kviri značaje, ni deklaracija kratila članom organizacije pravice vstopati v politična, kulturna in gospodarska društva, kjer naj izvajajo naloge in cilje, ki ne spadajo v ožji program skupne stanovske organizacije, kjer pa naj ob vsaki priliki skušajo varovati načela svoje stanovske organizacije: Ako n. pr. zastopa stanovska organizacija načelo, da se pri kompetencah in imenovanjih ne sme uveljavljati partizanstvo in korupcija, potem je vsak član J.U.U. zavezan, da to načelo zagovarja tudi v svoji stranki, kajti le tako bo mogel učitelj vršiti svoje poslanstvo na vasi v miru in programatično; le tako bo med narodom delo prosvetljenosti vzniknilo vkljub vsem nasprotnim silam, ki si od pro-

svetljenosti naroda ne obetajo koristi.

To svojo ideologijo je slovensko učiteljstvo skoroda brez izjeme sprejelo in jo zagovarjalo tudi med učiteljstvom drugih pokrajin. Učiteljske vrste v drugih pokrajinah, posebno v pokrajinah nekdanje Srbije, so razjedali partizanski vplivi še mnogo bolj kot pri nas, zato ni čudno, da je učiteljstvo moralo prestatu hude borbe, preden je med vrste učiteljstva penetrirala ideja stanovske osamosvojitve, ki ne prinaša takojšnjih in direktnih koristi, ampak bi se njen sad pokazal šele v bodočnosti. Šele leta 1935 je bila večina vsega jugoslov. učiteljstva toliko dozorela, da je na sarajevski skupščini sprejela na svoj program deklaracijo, ki se v bistvu ne razlikuje od deklaracije slov. učiteljstva.

Seveda je ta sklep izževal odpor v vrstah učiteljstva, ki je znalo pod masno državotvornosti od vsakega obstoječega režima izvleči osebne koristi zase in za svojo skupino. Ta skupina je začela ofenzivo proti večini učiteljstva z devizo, češ da obstoji interes stanu v tem, da se več ali manj vdinja vsakokratnemu režimu, terjajoč od njega koristi, ki bi je bili deležni nele posamezniki, temveč tudi ves stan. Nastala je skupina stanovsko-političnih žonglerjev, ki so začeli pripravljati teren za obračun z večino. Ta obračun naj bi se izvršil v Skoplju. A ta skupina, podžgana od vplivov izven organizacije, se je začela posluževati po svojih zvezah takih sredstev, ki so večino še bolj uverila, da pot manjšine ni prava: začela so se premeščanja en gros, posebno tistega učiteljstva, ki je stalo v prvi vrsti borbe za stanovsko linijo. Ta način borbe je ustvaril razpoloženje v masi učiteljstva, da je končno res moral priti obračun, a diametralno nasproten, kakor pa ga je gmotno dobro podprta opozicija pričakovala. Skupščina v Skoplju je izzvenela v nauk, ki ga bo moral vsak državnik pobliže pogledati in z njim računati. Mali človek je zravnal hrbtnico in hoče miru, ko obdeluje ledino na njivi vaše kulture, ki je za bodočnost naroda in države tako krvavo potrebna. Jugoslovanski učitelj hoče biti konkretno to, kar je bil neki šumadijski učitelj svoji vasi: Ko je bil pre-

meščen daleč proč od svoje vasi, so vaščani za njegovo krstno slavo spekli kolač in mu ga v deputaciji prinesli na njegovo novo službeno mesto. Hoditi so morali peš več dni, preden so dospeli do njega in mu želeli srečo. Ta učitelj je postal ideal vsega učiteljstva, ki hoče biti doma res učitelj svojega naroda, nele v kulturnih in gospodarskih, ampak v vseh vprašanjih. R.

Novi združni zakon

Nekako ob stoletnici rojstva Mihe Vošnjaka, očeta slovenskega združništva, je stopil letos 24. septembra v veljavo za vso državo novi zakon o gospodarskih združgah z dne 11. septembra 1937. Zanj se je vodila borba od začetka naše države, in je šele osemnajtisti osnutek postal zakon. Novi zakon je v marsičem kompromis med križajočimi se interesi gospodarstvenikov, trgovcev, obrtnikov in industrijecev ter stremljenji združnih krogov, kmečkih in malih ljudi, ki iščejo v združništvu svojo rešitev, t. j. gospodarski in socialni napredek, je pa tudi kompromis med stremljenji in gledanji v združnih vrstah samih. Predvsem znači v našem zakonodajstvu nadaljnji korak k izenačenju zakonov; kajti doslej smo imeli glede predpisov o združništvu nič manj nego 6 različnih pravnih področij, deloma s posebnimi združnimi zakoni, deloma pa le s posebnimi poglavji v trgovinskih zakonih. Novi jugoslovanski združni zakon je prevzel skoro vse osnove v naši ožji domovini dosedaj veljavnega združnega zakona iz leta 1873, izpopolnil pa ga je z načeli in izkustvi združne prakse. Zato prinaša drugim pokrajinam mnogo novega, kar bo dalo pobudo za razširjenje združništva. Na drugi strani pa kaže nevshečne centralistične težnje, ko določa, da smejo kreditne zadruge nalagati svoje denarne prebitke samo pri svojih poslovnih kreditnih zvezah, te zveze pa pri državnih ali samoupravnih državnih zavodih, ali pa pri tistih, kjer imajo same ali njihove zadruge večino delnic, ali pa pri združni banki, kadar se ustanovi za vso državo v Beogradu, in le dotlej tudi pri drugih denarnih zavodih, pa še to z dovolitvijo pristojne revizij-

ske zveze. Zadrudni denar naj bi se stekal torej v glavnem v državne ali samoupravne zavode, ali pa v centralno zadrudno banko, za katere ustanovitev bo brezdvomno poskrbela Glavna zadrudna zveza.

Tudi sklad za podpiranje zadrudništva naj bi se naložil pri Privilegirani agrarni banki, oziroma pri zadrudni banki, ko se ta ustanovi.

Izčrpnjeje komentiranje novega zakona prepuščamo strokovnemu tisku; tu se omejamo le na glavne osnovne principe, ki se odražajo iz določil novega zadrudnega zakona. Socialno-ekonomska gibanja so rodila zadrudništvo. Zato je kmetijski minister na seji odbora za proučevanje zakonskega predloga o gospodarskih zadrugah upravičeno poudarjal, da zadrug ne pridobitna podjetja, marveč **socialno-gospodarske ustanove**, ki jih je treba podpirati v interesu socialnega in kulturnega razvoja našega naroda. Zato ima novi zakon celo vrsto določb, ki očitujejo ta socialni značaj zadrug, in ki jih prejšnji zakoni niso vsi poznali. Vsakdo sme biti član zadrug in vsaka skupina 10 oseb sme ustanoviti zadrugo po določilih novega zakona, da pospeši in povzdigne gospodarstvo svojih članov s skupnim opravljanjem poslov po načelu vzajemne pomoči. Do sedaj je bilo v Srbiji le kmetom in obrtnikom dovoljeno osnavljati si zadrug. Vendar se pa poslovni dobiček zadrug ne sme deliti med člane, ali pa samo v razmerju poslovanja posameznega člana z zadrugo, kateri princip so že nekdaž uvedli »rochdalski pionirji«. Prepovedane so tantieme in razdelitev rezervnega sklada, omejeno je tudi obrestovanje deležev do največ 6%. Ta določila so dosedaj morale zadrug sprejeti le, če so se hotele koristiti z davčnimi olajšavami, po novem zakonu pa so ta določila prisilne narave. Davčnih in drugih olajšav zakon ne omenja, marveč jih prepušča zakonodajstvu dotičnih resorjev. Novi zakon prepoveduje deleže različnih zneskov, kakor so jih imele prve zadrug (posojilnice) na Slovenskem. Zadrudnik sme sicer vpisati več deležev, če to pravila predvidevajo, ima pa pravico samo do enega glasu in se sme le v pravilih produktivnih zadrug

določiti, da imajo zadrudniki sorazmerno jamstvu več glasov, vendar največ pet.

Še bolj nego socialnega poudarja novi zadrudni zakon **princip kolektivnega gospodarstva**. Zato določa, da sme zadruga poslovati samo s svojimi člani in s svojo poslovno zvezo in dovoljuje le posebej določene izjeme, tako da smejo zadrug le postranske in pomožne posle obavljati tudi z nečlani. Je to sicer temeljno in pravo zadrudno načelo, ki pa se v praktičnem življenju ni vedno in povsod izvajalo, kar je bilo zaradi raznih zlorab vsekakor na škodo zdravemu zadrudništvu. Vendar je stvarno gospodarsko življenje tako raznovrstno, da se bodo morale tudi dovoljene izjeme tolmačiti in izvajati širokogrudno. Vsekakor bo to določilo povzročilo, da se bo morala cela vrsta naših pa tudi drugih zadrug preurediti in celo iskati druge forme za svoje udejstvovanje. To velja posebno za one ustanove in podjetja, ki so opravljala kulturne in slične naloge, kakor n. pr. razne založbe, tiskarne, pa tudi športne ustanove itd. V dveh letih morajo namreč vse zadrug spravi v sklad svoja pravila in svoje poslovanje z novim zakonom, sicer izreče sodišče njih prestop. Važno je, da novi zakon omejuje kreditne zadrug in njihove zveze v glavnem zgolj na denarne posle.

Tretja temeljna osnova zadrudništva je princip **samouprave**. Da-li je ta v novem zakonu zadrugam obvarovana v dovoljni meri, bo pokazala šele bodoča praksa. Vsekakor je zahteva po samoupravi tako važna, da si je zadrudništvo ne more in ne sme dati okrniti. Ta zahteva je bila poleg gospodarskih in socialnih razlogov glavni nagib za ustvaritev zadrudništva. Po dosedanjem zadrudnem zakonu iz leta 1873. je bil mogoč razpust zadrug le po kaki pravomočni kazenski razsodbi, sicer pa je prenehala zadruga le s potekom dobe, za katero je bila ustanovljena, ali z avtonomnim sklepom zadrug same ali pa končno z otvoritvijo konkurza. Novi zakon pa daje pravico nadzorstva ministrstvu, pod katerih pristojnost spadajo posamezne vrste zadrug, tako da sme pristojno ministrstvo, ki izvršuje nadzorstvo, naročiti Glavni zadrudni

zvezi, naj opravi ali splošno ali delno izredno revizijo posamezne zadrage ali zveze. Vrh tega sme minister za kmetijstvo postaviti svoje stalne odposlanke pri glavni zadružni zvezi. Razen tega ima novi zadružni zakon celo vrsto določb, kjer sme sodišče ukiniti zadružno in to često iz razmeroma malenkostnih razlogov, ki bi mogli dati kvečemu povod le za kako redovno kazn. Končno ima novi zakon celo poglavje zapornih in denarnih kazni za primere, ako se pregreši kak funkcionar zadrage proti zakonitim določilom ali pravilom, in naj se v težjih primerih izrečejo te kazni po sodno-kazenskem postopku. Ohranjeno pa je temeljno samoupravno načelo, da za ustanovitev zadrage ni potrebna oblastvena odobritev, niti za zborovanje skupščine kaka dovolitev. To načelo ni veljalo dosedaj povsod; po starih zakonitih predpisih je bila n. pr. na ozemlju bivše Bosne in Hercegovine potrebna za ustanovitev zadrage odobritev upravne oblasti.

Zelo podrobne so **administrativne določbe novega zakona**, ki naj ustvarijo enotno poslovanje pri vseh zadrugah. Mnogo teh določb bi spadalo v pravilnike.

Posebno pozornost posveča novi zakon **zadružnim zvezam**, ki jih deli v poslovne in revizijske zveze. Vsaka zadruga mora biti članica zveze in so torej odslej nemogoče tako zvane »divje zadrage«, ki so bile podložne le sodni reviziji. Pravico do revizije ima zveza kreditnih in konzumnih zadrug šele tedaj, če ima včlanjenih najmanj 300 zadrug, zveza produktivnih zadrug in

zveza zavarovalnih zadrug pa že, če ima včlanjenih 100 zadrug. Če poslovna zveza nima obenem pravice revizije, se mora zadruga včlaniti tudi v tisto revizijsko zvezo, v kateri je včlanjena njena poslovna zveza. Naloga zvez je mnogo obširnejša, kakor je bila doslej, in daje novi zakon zvezam tudi pravico posegati v gospodarsko delovanje zadrug, kar naj prepreči po možnosti neuspehe, ki so v preteklosti često diskreditirali zadružno gibanje. Morda gre tu novi zakon celo nekoliko predaleč, tako n. pr. ko na splošno pridružuje spremembo pravil zvezini odobritvi. Novi zakon ni sprejel zahteve, ki so jo iznašali tudi v zadružnih krogih, da bi smela obstajati v enem upravnem področju le ena revizijska zveza! Pač pa naj **Glavna zadružna zveza**, ki je ena za vso državo, poveže vse zadružne zveze v skupno organizacijo in naj kot nekaka vrhovna zadružna instanca nadzira vse revizijske in poslovne zveze in v izvestnih primerih celo zadrage same. Glavna njena naloga je zastopati interese celokupnega zadružništva, širiti zadružno misel in voditi statistiko o celokupnem zadružništvu. Naloženo ji je tudi zastopstvo jugoslovanskega zadružništva nasproti inozemstvu in gojenje stikov z mednarodnim zadružništvom, kar ni brez pomena, ko se zadružništvo čedalje bolj organizira tudi mednarodno (l. 1920. je bila ustanovljena »Confédération Internationale des Syndicats Coopératives« v Parizu), da temeljne svoje misli o socialni pravičnosti in vzajemni pomoči čim bolj uveljavi tudi v mednarodnem gospodarstvu in prid vsega človeštva.

Dr. S. M.

P O R O Č I L A

Milan Marjanović: Stjepan Radić 1937

Milan Marjanović je napisal v zbirki življenjepisov znamenitih mož, v izdaji »Jugo-Istok« v Beogradu, življenjepis Stjepana Radića. Spretno, z odkritim razumevanjem in temeljitim poznavanjem je opisal življenje tega nemirnega kmetijskega vodje od njegove mladosti,

ko je kot dijak prepotoval svojo domovino, zbuja pozornost kot pravnik in nato stopil v prve vrste hrvatskega političnega življenja, pa do njegove tragične smrti.

V teh dneh nas najbolj zanima Radićevo politično delo v Jugoslaviji in zato ni odveč, če obnovimo ob tej knjigi spomine iz nedavne prošlosti.

V Narodnem Veču v Zagrebu je Ra-

dič zagovarjal glede na nameravano zedinjenje s Srbijo svoj posebni predlog: »Etnografsko enoten, po zgodovinskem, kulturnem in političnem razvoju na tri plemena razdeljeni narod Slovencev, Hrvatov in Srbov ustvarja na temelju narodnega edinstva in narodno-plemenske enakopravnosti skupno zvezno državo na vsem svojem etnografsko neprekinjenem področju«. Vrhovno oblast v tej državi naj bi imeli trije regenti, in sicer srbski prestolonaslednik, hrvatski ban in predsednik Slovenskega narodnega sveta; regenti bi imenovali skupno zvezno vlado treh ministrov: za zunanje posle, za narodno prehrano in za narodno obrambo. To zvezno ministrstvo naj bi bilo odgovorno narodnemu svetu, v katerega bi volili srbska narodna skupščina, hrvatski državni sabor in slovenski narodni svet po deset članov, bosanski sabor 4, črnogorska skuščina, dalmatinski sabor, Vojvodina in Istra pa po dva člana. One posle, ki bi ne bili izrečno pridržani zvezni vladi, bi vršile državne avtonomne vlade za Slovenijo, Hrvatsko, Srbijo in Črno goro ter pokrajinske vlade za Bosno in Hercegovino, Dalmacijo in Vojvodino. Te vlade bi bile odgovorne predstavniškim zborom svojega področja. Radić je s svojim predlogom ostal v manjšini in se zato ni pridružil delegaciji pod vodstvom dr. Pavelića, katere je nato dne 1. decembra 1918 izvršila državno zedinjenje. Na naslednjem zborovanju je seljačka stranka sprejela v svoj program republikansko načelo. Marjanović pripominja, da to v takratnih razmerah ni bilo nekaj nenavadnega, ker je bil tudi velik del inteligence tako usmerjen in je bila tudi največja stranka v Sloveniji (SLS) republikanska. Poleg republikanstva je Radić proglasil idejo človečanstva kot nasprotje »batinaške politike«.

Med tem se je sešlo začasno narodno predstavništvo, a se Radić ni odzval vabilu ter zanikal celó veljavnost novega stanja in države ter izročil tak sklep glavnega strankinega odbora francoski vojni misiji v Zagrebu. Po sklepu ministrskega sveta in nalogu S. Pribićevića je bil Radić zaprt 11 mesecev, vse dotlej, dokler ni bila sestavljena Proti-

čeva vlada, v kateri je sodelovala tudi Hrvatska Zajednica. Zaradi svojega govora v Galdovu pri Sisku je bil Radić zopet zaprt ter obsojen na dve leti in 6 mesecev ječe, vendar je ostal v zaporu samo do volitev za konstituantno (28. novembra 1920). Pri teh volitvah je dosegel Radić velik uspeh: 230.000 glasov, a demokrati 319.000, radikali 284.000 in komunisti 198.000. Vendar Radić ni prišel v konstituantno, ni sodeloval pri Vidovdanski ustavi, marveč skliceval svoje poslance kot hrvatsko narodno zastopstvo na posebne redne seje v Zagrebu. Marjanović pravi: »Odslej je prešel Stjepan Radić popolnoma in izključno v politično praktiko in taktiko, da je pridobival pristaše in ohranil organizacijo kot nepremagljivo politično silo in nanjo oprt napadal na vse strani, rušil vse nasprotnike s spretnostjo in zvižajami okretne mečevalca (sam je o sebi rekel, da je »največji akrobat v politiki«), odstranjujoč zapreke in umikajoč se nevarnostim s kompromisi, v potrebi tudi s kapitulacijami, iz katerih pa je izšel vendarle kot zmagovalec«. Ko je nato leta 1922. Pašićeva vlada izvedla razdelitev države na 33 oblasti, je Radić označil to dejanje za »parcelacijo Hrvatske«. Po zagrebškem kongresu intelektualcev (10. septembra 1922), ki se je izjavil proti centralizmu in za dekoncentracijo uprave, se je razcepila demokratska stranka; bila je sestavljena samoradikalska vlada pod Pašićem in je dobila tudi volilni mandat. Pri volitvah 18. marca 1923 je dosegel Radić svoj največji volilni uspeh: 473.000 glasov in 72 poslancev nasproti radikalni stranki s 562.000 glasovi in 108 poslanci ter demokrati s 400.000 glasovi in 51 poslanci. Radić je nato priznal državne meje za »najprimernejši politični okvir tako s hrvatskega kakor tudi z evropskega in svetovnega stališča« ter sklenil s SLS in muslimani federalistični blok. Vendar ni šel v skupščino, marveč se je pogajal z delom radikalov in sklenil z njimi dne 13. aprila sporazum, znan pod imenom Markov protokol. Pašić Markovega protokola ni odobril, marveč prepovedal Radićevo zborovanje v Zagrebu. Zato je Radić izjavil, da popolnoma prekinja z beograjsko vla-

do, češ »mi bomo odslej govorili samo hrvatskemu narodu in preko hrvatskega naroda Evropi«.

Radić je šel iskat pomoči v inozemstvo: dne 21. julija 1923 je skrivno prekoračil mejo ter šel v London, od koder je sporočil, da so »interesi Londona in Zagreba skupni« in »da ni daleč dan, ko se bo po novem današnjem mednarodnem pravu našla najprimernejša pot in način, da se brez vsake kaplje krvi prizna in uresniči pravica samoodločbe hrvatskega naroda«. Radić je že videl novo mirovno konferenco in upal v pomoč Lloydja Georga. Vendar v Londonu ni imel uspeha; v debati je označil W. Steed njegove načrte za fantastične in za edino realno pot — sporazum z Beogradom. Iz Londona je potoval na Dunaj, da bi »še enkrat resno poskusil sporazum s tistimi srbskimi politikami, ki iskreno priznavajo in jasno vidijo, da se na Hrvatskem in nad hrvatskim narodom ne more in ne sme še naprej vladati s silo«. V skupščini se je ustanovil s HRSS Blok narodnega sporazuma in seljačke demokracije, ki je priznala, da je »država SHS celota, katere meje so nedotakljive«, in da je treba narodni sporazum doseči po »normalni zakoniti poti in na temelju demokratske vladavine, brez vsakršnih notranjih pretresov in brez oslavljenja našega mednarodnega položaja«. Po Radićevem nalogu je prišlo 24. marca 1924 v skupščino 15 Radićevih poslancev, tako da je vlada izgubila večino in demokratska stranka se je razcepila, ker je Pribićević ustanovil Samostojno demokratsko stranko. S Pribićevićem je sestavil Pašić vlado, ki je odgodila verifikacijo Radićevih mandatorov, izvedel proračunsko debato, a moral dati 12. aprila ostavko. Po dolgotrajni krizi se je ta vlada obnovila. Skupščina je sicer verificirala Radićeve mandate, a vladne seje so bile odložene do jeseni. Med tem je odpotoval Radić z Dunaja v Moskvo, kakor je rekel, na vabilo predsedstva Mednarodne kmetijske zveze v Moskvi in takratnega zunanjega ministra Sovjetske Rusije Čičerina. Radić je po Marjanovićevem mnenju hotel s tem izvajati pritisk na vlado, ker je po povratku iz Moskve izjavil, da bi si premislil iti v Rusijo,

če bi bila imenovana Davidovičeva vlada. Pašić je zahteval volilni mandat, vendar zaman, nakar je dal ostavko in je sestavil vlado 27. julija Davidović s pomočjo SLS in muslimanov. Radić je medtem v Moskvi smelo propagiral svojo kmetijsko demokracijo nasproti diktaturi proletariata ter izzval za to na svojih predavanjih burne ugovore. Vendar je pristopil »brez kakršne koli izpremembe programa in taktike HRSS« k moskovski kmetijski internacionali in poudarjal, da bodo »Hrvatje še naprej ostali v Jugoslaviji, da jo izpremene v federativno seljaško republiko«.

Ko se je vrnil domov, je iskal možnosti za sporazum, izjavljajoč, da »naša politika ne more biti konstruktivna, če ne bo v sporazumu s Srbi«. Zaradi ostrih Radićevih govorov je hiral Davidovičeva vlada in odstopila 15. oktobra. Timotijević je dobil mandat za koncentracijsko vlado, vendar zaradi ostrega Radićevega govora v Zagrebu ni uspel, marveč je dobil Pašić volilno vlado. Proti HRSS je vlada uveljavila zakon o zaščiti države, češ da je stranka komunistična. Radić se je skril v Seljačkem domu v majhen prostor med dvema zidovima, a ga je policija iztaknila ter zaprla skupaj z vsem vodstvom stranke. Volitve dne 8. februarja 1925 položaja niso bistveno izpremenile: Radić je dobil s 532.000 glasovi 67 poslancev, demokratska stranka 284.000 glasov in 37 poslancev, vladni Nacionalni blok pa 1.040.000 glasov in 142 poslancev. Radić je sklenil z demokrati, muslimani in SLS Blok sporazuma in seljačke demokracije, ki je štel 139 poslancev. Vendar ta blok ni zaživel, kajti dogodki so ga prehiteli. Verifikacijski odbor nove skupščine je sklenil, da razveljavi vse Radićeve mandate, češ da je stranka razpuščena. Po burni debati v skupščini pa je Pavle Radić dne 27. marca prečital senzacionalno izjavo, ki mu jo je poslal Stjepan Radić brez vednosti stranke in v kateri je izjavil v imenu stranke, da »priznava celokupno politično stanje, kakršno je danes po Vidovdanski ustavi, z dinastijo Karađorđević na čelu — in sicer oziraje se na izvajanje pozitivne politike v smislu jasno izražene volje hrvatskega naroda trikrat zapovrstjo na izvedenih

volitvah, oziraje se na politične činitele — in celokupno politično ureditev, kakršna je danes. Popravljanje teh činiteljev in te ureditve, katere po svoji volji in vesti ne moremo odobriti, mora biti predmet revizije ustave oziroma narodnega sporazuma med narodom Srbov, Hrvatov in Slovencev«. Po tej izjavi je skupščina overila mandate Radićevih poslancev, razen Radićevega in ostalih petih članov vodstva, a kasneje tudi te. Radić je iskal sporazuma z radikali, trdeč da »smo tako močni, da moremo sklepati mir tudi brez pogojev«. Že 16. julija sestavi Pašić vladu, v kateri je samostojne demokrate nadomestil s štirimi radićevci. Radića so izpustili iz zapora, nakar je šel h kralju na Bled, nato pa v Beograd in na Avalo na grob Neznane junaka. Kot delegat se je udeležil zasedanja Društva narodov v Ženevi, kjer je vzbudil s svojo nenavadno pojavo veliko zanimanje. Avgusta 1. 1925 je bil Radić središče ob proslavi tisočletnice proglastitve hrvatskega kraljestva, ter je privedel v Zagreb tudi ministra Ninčiča in Maksimovića. V Zagreb je prišel tudi kralj Aleksander in je s tem po Radićevih besedah »dosegla slavnost svoj pravi kraljevski vrhunec«.

Aktivistična doba Radićeve politike se je nadaljevala. Dne 17. novembra 1926 je postal Stjepan Radić v Pašićevem kabinetu prosvetni minister, »razvijajoč, bolj besedno, mnoge reformistične temelje, potujoč bolj kot kdaj prej po vseh zapadnih krajih, govoreč neskončne govore, ki so vsak čas povzročali proteste tovarišev-ministrov, tiska in radikalov«. V Dubrovniku je govoril, da ni tak kot ostali ministri, češ da je seljaški minister. Sodelovanje Radića z radikali se je nadaljevalo še po Pašićevi ostavki z dne 4. aprila 1926 v Uzunovićevih vladah. Spomladi leta 1927 so pritegnili radikali v vladu SLS (Sernec, Kulovec, Gosar) na podlagi blejskega pakta ter je dobil volilno vladu Vukićević. Pri volitvah 11. septembra 1927 je izgubil Radić 151.000 glasov; dobil je le 381.000 glasov in 61 mandatov, toliko kot demokratska stranka s 375.000 glasovi; radikali so dobili 505.000 glasov in 95 poslancev, Pašićevci 195.000 glasov in 17 poslan-

cev, samostojni demokrati 202.000 glasov in 23 poslancev, SLS 139.000 glasov in 20 poslancev ter muslimani 120.000 glasov in 18 poslancev. Izid teh volitev bi bil za notranji politični razvoj lahko izredno dalekosežen. Prvi dogodek je bila sprava med Radićem in Pribićevićem 4. oktobra 1927, ki je imela za posledico osnovanje Kmetско-demokratske koalicije. Pokret za ustvaritev demokratskega bloka v državi naj bi se razširil in pritegnil še demokrate in zemljoradnike, tako da bi imel v skupščini trdno večino. To pa ni uspelo: Vukićević je zahteval, da naj vstopi Radić v vladu brez Pribićevića, zaradi česar je Vukićević podal ostavko; nato mu je kralj poveril mandat, a ga je vrnil, ker je odklanjal sodelovanje Radić. Nato je dobil mandat Stjepan Radić, toda radikali so odklonili koncentracijo, ki je ne bi oni vodili. Zato je moral Radić mandat vrniti, pa je sestavil Vukićević 22. februarja 1928 delovno vladu iz radikalov, muslimanov, SLS ter demokratov, vladu, ki se je sama nazivala »trdni grad«.

Izredna politična napetost, ki je bila tako ustvarjena, se je izražala na bur-nih skupščinskih sejah. Na seji dne 20. junija so padli Pavle Radić in Basariček, Stjepan Radić pa je bil težko ranjen, poleg njega lažje Pernar in Grandja. Na pogrebu v Zagrebu je čital Pribićević Radićevo izjavo, v kateri je poudarjal, da daje Hrvatom skupnost s prečanskimi Srbi »moči in pameti, da težko vprašanje, ki ga je zločin postavil, rešimo hitro, odločno in v velikih linijah. Verujemo v svoj narod, kakor on veruje v nas. Verujemo kralju, ki mu v tem času, dasi je neodgovoren ustavni faktor, pripada zelo težka naloga. Uverjen sem, da bo svojo zgodovinsko nalogo izvršil, tako narod slovenski, hrvatski in srbski, kakor naš kralj. Delajmo vsi na to, da to nalogo izvršimo«. Radić je odklonil mandat za koncentracijsko vladu in predlagal opozicijsko ali nevtralno vladu, češ da skupščina nima več moralnih kvalifikacij za sestavo vlade. Vladu je nato sestavil dr. Korošec z radikali in demokrati. Ko je ležal Radić na bolniški postelji, je izdala KDK dne 1. avgusta resolucijo, v kateri je poudarila, da za ta

dan sklicana skupščina v Beogradu ne more sklepati v imenu vse države, vsled česar proglašajo za nične vse njene sklepe, ki ne vežejo naroda na področjih, katera zastopa koalicija, predvsem ne hrvatskega naroda; ker so se hrvatsko in črnogorsko kraljestvo in vse nacionalne individualnosti, ki so bile zastopane v Narodnem veču, priključile skupni državi s kraljevino Srbijo, ne da bi se odpovedale zgodovinskim in svojim političnim individualnostim, marveč samo na korist skupnosti države in ker so akti z dne 1. decembra 1918 in ustava iz leta 1921 služili ustvarjanju hegemonije stare kraljevine Srbije nad drugimi deželami in narodnimi deli, je v narodovi zavesti organizacija države, taka kot je, razveljavljena v celoti z znanimi dogodki. Koalicija izjavlja, da se bo borila kar najodločneje za novo organizacijo države, ki bo zagotovila popolno enakost pravic vsem omenjenim individualnostim.

Dne 8. avgusta zvečer je umrl Stjepan Radić. Veličasten pogreb je bil izraz globoke vdanosti in hvaležnosti hrvatskega naroda njihovemu voditelju.

B.

Dr. I. Lah: Rozgovor o K. H. Máchovi

Reminiscencie a reflexie. Preložil dr. Vojtech Měrka. Juhoslovanska knjižnica, svazok 7. Nitra, 1937.

Lani za stoletnico Máchove smrti je želel dr. I. Lah objaviti v slovenskem tisku svoje spomine o Máchovem vplivu nanj in o odmevu češkega pesništva v slovenskem slovstvu. To mu ni uspelo, ker o najboljšem slovenski tisk tako rad molči. Tako je usoda odmerila razgovorom o Máchi pot v slovaški tisk. Prevajalec dr. V. Měrka pa je posvetil prevod svojim otrokom: »Vladičkovi a Ivánkovi, aby mali tak radi bratských Slovincov, ako ich mal ich otecko«. — Nam je ob tem posvetilu tesno pri srcu...

Razkošen maj je spominjal na ubogega pesnika »Maja«. Dr. Lah je to leto mislil na oba še gorkeje kakor pred več ko tridesetimi leti, ko ga je prebiral in prevajal Slovencem; takrat je šel sam pomladi nasproti, zdaj pa ga je pri-

klenila na posteljo huda bolezen. Mácha in njegov »Maj« sta prinašala seboj »spomienku na ony pražske dni, keď som po prvý raz vkročil tam, kde niekedy chodil básnik,« pripoveduje avtor v uvodu. Takrat se je srečal z Mácho prvikrat. Našel ga je pri — starinarju; drobna knjižica »Maj« je ležala zaničevana med brošurami in knjigami najrazličnejših literarnih veličin. Za nekaj avstrijskih vinarjev se je je starinar znebil, Lah pa se je vtopil v »chválou spev krásy přírody a života, který sa volá 'Maj'«. Pa tudi Máchove mu prevajalec se je godilo enako kakor pesniku. Mácha je bil še pol stoletja po smrti zavržen v kot, a ko so najresnejši kritiki skušali razkriti ljudstvu pesnikov duševni obraz, je že prevladal realizem in naturalizem, da Máchova romantika ni več mogla prodreti preko »modernih« nazorov. Priznali so ga sicer za vzor, slavo pa so poklanjali drugim, modernim. Tako je bilo pri Čehih, a Mácho prevajalec tudi pri Slovencih ni našel ugodnejšega razumevanja. Urednik Lj. Zvona dr. Fr. Zbašnik je odklonil prevod romantičnega »Maja«, enako Fr. Govekar v »Slovanu«, češ: kam s takšno staro poezijo zdaj, ko si žele čitatelji moderne proze! Končno je sprejela Slov. Matica Machov »Maj« v zbornik »Slovanski spomini in jubileji« (1. 1911) pod uredništvom dr. Fr. Plešiča in po vojni še enkrat v spopolnjenem ponatisu v »Češki antologiji« (1. 1922) pod uredništvom dr. Ivana Laha.

Inko

Dr. Vojtech Měrka: Dr. Ivan Lah

Življenjepis, napisan v slovaškem jeziku, izšel v »Prveje slovenskej (= slovaški) knjihtlačarne v Nitre«. 1937.

O drju. Lahu so mnogo pisali naši časopisi ob njegovi petdesetletnici (decembra 1931). Měrkov življenjepis je pa izčrpna kratka študija nele pisateljevega življenja in dela, ampak tudi medsebojnega vpliva tedanje češkoslovaške in slovenske ter celotne jugoslovanske generacije, ko je na začetku tega stoletja začela akademska mladina iskati močnejših zvez s slovansko Prago. To je bila doba onega velikega Masarykovega vpliva, pod katerim je

zrastla generacija osvoboditeljev svojega naroda.

Lahov biograf dr. Vojtech Měrka je velik ljubitelj Jugoslovanov, posebno še Slovencev. Po poklicu je direktor trgovske akademije v Nitri. Po prevratu je bil vodja radijske postaje v Košicah. Organiziral je mnogo ciklov jugoslovanskih prireditev (predavanj, potopisov), sam je mnogo predaval tudi o Slovencih, kajti dobro pozna našo kulturno zgodovino. Njegova srčna želja je

sicer glasba, ali njegov nazor: narodni idealizem in življenjski optimizem, mu ne da počitka; od prezaposlenosti je zadnji čas toliko omagal, da je zbolel, dasi še ni dosegel niti 50 let življenja. (Rojen je bil 5. febr. 1888 v Vresovicah pri Proštevju.) Njegova »Juhoslovanská knižnica« v Nitri priča dovolj zgovorno o njegovem delu za enak ideal, kakor ga goji Češkoslovaško-jugoslovanska liga. Inko

D R O B T I N E

Nagačeni narod. »Kdor se ne zna dvigniti višje, na višine, odkoder se vidi tudi vsa sosesčina naroda, ne bo nikdar zadel prave smeri... In tavajoči Slovenci, ki v moč naroda ne verujejo, mislijo, da bo še najbolj varen, ako ga nagačijo in varno shranijo, da z nikomer ne bo prišel v dotiko, da bo samo njim vedno na razpolago, da ga bodo lahko hodili gledat in mu izražati svoje spoštovanje. Živ narod pehajo v zgodovino, da bi lahko lepe knjige pisali o njem in ga hvaliti.« (Slovenec, 10. novembra 1937).

Ali smo in kakšen narod smo? »Poleg pomanjkanja smisla za velike naloge, poleg pomanjkanja čuta za širino imamo Slovenci še eno nadlogo, ki jo mi, ki se kot narod šele delamo, težje občutimo kakor že izgrajeni narodi. Mi imamo nerodovito izobraženstvo... Ljubljana, ta kulturna zaloga Slovencev, je polna takih izobražencev, ki so morda na strokovnem ali svojem poklicnem polju porabni in sposobni, za narod so pa popolnoma nerodovitni.« (ibid.).

Tavajoči Slovenci. »Tavajoči Slovenci... v kaki kavarni v Ljubljani ali pa v svoji družbi, ki si lasti naslov »la haute société«, »zavzemajo stališče«. Tako zavzamejo stališče do JNS, do fašizma in demokracije, do JRZ, do španije in Kitajske, do katoliške akcije, do novega ljubljanskega kolodvora in mislijo, da je s tem JNS premagana in katoliška akcija rešena. Iz tega ozračja se rodijo tudi razni »narodni« programi. Na vso moč nam dopovedujejo, da moramo biti Slovenci z vsem srcem in vso ognjevitostjo proti vojni in militarizmu, kakor da nas bo kdaj kdo vprašal, kdaj bo vojna in kdaj bo mir, da moramo biti z vsem srcem za demokracijo, kakor da bi bila naša edina rešitev v tem, če sme vsak denarniški žid glasovati o tem, ali smo narod ali ne. Ob takih »narodnih omizjih« se rodi tudi tista splošna slovenska usmerjenost, češ da moramo do vsakega dnevnopolitičnega pojava takoj v prvem hipu nepreklicno zavzeti svoje stališče in da vedno v srcu držimo s tistim, ki nam nič pomagati ne more, ker si domišljamo, da s tem onemu kaj pomagamo.« (ibid.).

Danes. »Po vsem svetu se razgledujejo, za vsak dnevni pojav imajo svoje stališče (namreč tavajoči Slovenci), vse vidijo, razen ta neizprosni »danes«. Ta naš suhoparni, večni »danes«! In ker ne vedo, kaj naj narod na ta »danes« počne, ne znajo povedati, kaj naj počne letos, kaj naj počne to desetletje, to stoletje. Niti tega nimajo pred očmi, da se življenje naroda nikoli ne ustavi — kvečjemu samo enkrat: ko narod začne propadati — še manj, da bi kdaj teklo nazaj... Najbolj škodljivo za take ljudi pa je, da ob važnih prelomnicah po letih popolne narodne nedelavnosti kaj radi povzdigujejo svoj glas in svare, češ: »Ne sem, ne tja, narod, ne zapuščaj svojega koticčka, da te sovražnik ne bo opazil«, kakor da bi bilo slovensko življenje na tem vozlu Evrope možno brez vednega stika z varno in ne-

varno okolico. In namesto da bi take svoje ozke in s pisalne mize — ne iz življenja — vzete nazore v pismu sporočili svojim prijateljem, če jih imajo, pisarijo narodu. Bolj otročjega posla si res ni mogoče misliti.» (ibid.).

Kdaj je Slovenstvo ogroženo? »Ko tavajoči Slovenci vidijo to našo rast, to notranje zgoščevanje narodovega duha in opazijo, da oni niso — vrh, je seveda takoj ogenj v strehi in je slovenstvo takoj »ogroženo«, dokler pa oni uživajo vse časti in še druge ugodnosti »narodnega prvaštva«, je pa vse v najlepšem redu in »narod« na pravi poti. Majhni so taki ljudje, zato se narod ob njih ne bo toliko spotaknil, da bi se mu zmedel korak ali da bi celo padel.« (ibid.).

Nekdaj in sedaj. Dosedanja skupščinska dvorana Društvo narodov služi sedaj — za boksarske prireditve.

V dobi sporazuma. Pred tekmo med zagrebškim Gradjanskim in beograjskim BSK je nogometna zvezda Gradjanskega izjavila v mikrofon, da mora Gradjanski zmagati v plemenski (nogometni) borbi. Zmagal je pa BSK.

Tekač. Tridesetletni Črnogorec je prehitel vlak na edini progi svojega kraja. Časopisi o tem »podvigu« obširno poročajo in opozarjajo posebno na to, da tekač zasluži podporo, ker ne uživa nobene — pokojnine!

Geneza sporazuma. (Po zagrebških »Koprivah«, broj 42, 1937): V začetku je bil srbskohrvatski spor . . . In spor je rodil sporazum . . .

Srbi in Hrvati so se sporazumeli po dolgih, dolgih letih in ustanovili so srbskohrvatsko koalicijo. Toda sporazum je zopet rodil spor . . .

Srbski radikali pa so se s srbskimi samostalci zaradi srbskohrvatske koalicije sprli s srbskimi »samostalci«. In spor je zopet rodil sporazum.

V letu 1918. pa so se srbski radikali in samostalci pomirili. Toda ta sporazum je bil vzrok spora med Srbi in Hrvati v koaliciji . . . Lorković in Hrvati so torej zapustili koalicijo in se sporazumeli z Radićem. In Pribićević je zopet zapustil radikale in se sporazumel z Davidovićem . . .

Ta sporazum pa je zopet rodil spor med Pribićevićem in Davidovićem na eni strani ter Radićem in Lorkovićem na drugi strani.

Na to je sklenil sporazum Davidović z Radićem. Toda ta sporazum je rodil spor med Davidovićem in Pribićevićem in Radićem in Lorkovićem. Zato se je Pribićević sporazumel z radikali, to pa je rodilo zopet spor med radikali in Radićem . . . In spor je zopet rodil sporazum med radikali in Radićem.

Ko pa je ta sporazum zopet rodil spor med Radićem in Davidovićem, je spor zopet rodil sporazum med Radićem in Pribićevićem.

Ta sporazum pa je rodil spor med Davidovićem in Pribićevićem. In spor je rodil sporazum med radikali in Davidovićem.

A sporazum je zopet rodil spor med Srbijanci in Radićem in Pribićevićem. In spor je rodil sporazum med Hrvati in prečanskimi Srbi, ta pa je rodil spor med prečanskimi Srbi in Srbijanci.

Toda spor prečanskih Srbov in Srbijancev je zopet rodil sporazum med Mačkom in Združeno opozicijo, to pa je rodilo spor z jeftićevci in rodil se je sporazum med Davidovićem, Joco Pižonom in Mačkom.

To pa je — tako pravijo — definitiven srbsko-hrvatski sporazum, ki vodi vse zopet k začetku. Sporazum je v tem, da se skliče konstituenta, toda ta sporazum ne ve ničesar, kaj naj konstituenta dela . . . Vsi so se sporazumeli v tem, da si kupijo vozne listke, niso se pa sporazumeli, kam naj se peljejo . . .

In tako bo po starem običaju sporazum zopet rodil spor . . .

«Europäische Stimmen», Halbmonatsschrift für die Donauländer und Südost-europa, Zürich 1937, Nr. 20 (Oktober), 21 (November).

»Ekonomista«, Zagreb, br. 10, oktober.

»Pregled«, Sarajevo, sv. 167.

»Umetnost«, (ilustriran) mesečnik za umetniško kulturo. Leto II. št. 3.—4. Ljubljana.

NARODNA TISKARNA

V LJUBLJANI, KNAFLJEVA 5
IZVRŠUJE RAZLIČNE MODERNE
TISKOVINE OKUSNO, SOLID-
NO IN PO ZMERNIH CENAH

TELEFON ŠT. 31-22 — 31-26
POŠTNI ČEKOVNI - RAČUN
V LJUBLJANI ŠTEV. 10.531

NAJCENEJE

IN OSNAZI VAŠE PISALNE STROJE
IN STROKOVNO VAM POPRAVI

BARAGA LUDVIK

LJUBLJANA
NEBOTIČNIK

NA ZALOGI VSI ORIGINALNI NADOMESTNI DELI
TELEFON 29 — 80

*Priporočajte našo revijo
med svojimi prijatelji in znanci!*

Ne samo čaj...

Náš čaj

je najboljša domača
zeliščna krepilna pijača.
NAŠ ČAJ dobite v vsaki
trgovini.

KMETIJSKA DRUŽBA
V LJUBLJANI

Odslej nabavljajte

vse pisarniške

in tehnične potrebščine

za pisarno, urad in dom v trgovini s papirjem

M. Tičar

*Selenburgova ulica št. 1 ali njeni
podružnici na Sv. Petra cesti št. 26.*

»JUGOSLAVIJA«

splošna zavarovalna družba

je ena največjih domačih zavarovalnih družb

Sklepa življenjska zavarovanja po najmodernejših kombinacijah
in najkulantneje tudi požarna, vlomilska, nezgodna in avto-
mobilna zavarovanja, zavarovanja proti razbitju stekla,
transportna zavarovanja in zavarovanja živine

Ravnateljstvo za Dravsko banovino v Ljubljani, Tyrševa c. 15

Kreditni zavod

za trgovino, obrt in industrijo.

Ljubljana, Prešernova ulica št. 50

(v lastnem poslopiju)

Telefon: 37-81, 37-82, 37-83, 37-84.

Brzjavni naslov: KREDIT LJUBLJANA.

Obrestovanje vlog, nakup in pro-
daja vsakovrstnih vrednostnih pa-
pirjev, deviz in valut, borzna naro-
čila, predujmi in krediti vsake vrste,
eskompt in inkaso menic, kuponov,
nakazila tudi v inozemstvo, Safe —
deposits itd.